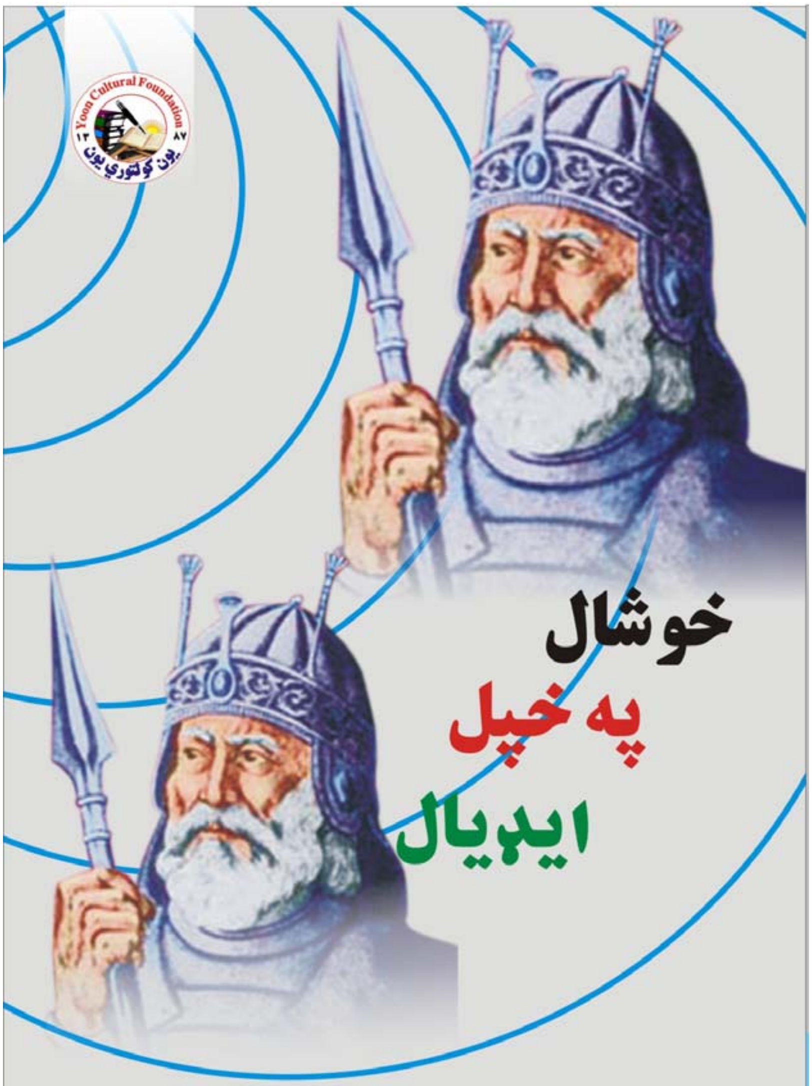

خوشال په خپل ایډیال

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال په خپل اېډيال

(د ماسترۍ دورې ليکنې)

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ایډیال
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۳۲)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۳۲)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۶	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۶۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمدشاه ابدالي	۹۶
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۲
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصایدو روح	۱۶۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زموږ په ځوانو فرهنګيانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی يون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت يې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره يې ليکنې کولې، کتابونه يې چاپول او په فرهنګي چارو کې يې برخه درلوده. زمانبه ياد دي چې کله په ۱۳۶۹هـ ش کال په کابل کې د يو شمېر خواخوږو فرهنګيانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی يون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبري هئيت کې د يوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبيت کړ.

ښاغلي يون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې ليکلې دي، د ځينو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زياته برخه يې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې ليکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته يې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي يون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې يې د بېلابېلو مضامينو د کورني کار په توګه يې تهيه کړې دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړي او د دې کتاب له لارې يې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی يون دې خير يوسي چې دا مقالې يې ساتلې دي، که نه وي د کورني کار لپاره ليکلې مقالې څوک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا ور لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلې دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړی، ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د ماسترۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو اودري څانګو کې یو ځل بیا د ماسترۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروګرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسترۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسترۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسترونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانګړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسترۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سر بېره د بېلابېلو ادبي موضوعګانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعګانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهير کې ځينې ليکنې داسې وې، چې په لاس ليکل شوې وې، يوازې يوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترڅ کې يو څو داسې ليکنې وې چې کاپي کولو ته يې وخت پيدا نه شو ، خو ځينې ليکنې چې په کمپيوټر ليکل شوې وې، يوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن يې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو ترکتنې وروسته مونږ ته بېرته خپلې ليکنې راکولې، خو په دې بهير کې ځينې ليکنې بېرته زمونږ له لاسه وتي او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بيا کتنه بوخت يم، نو د ماسترۍ دورې پر ليکنو مې هم سترګې ولګېدې.هغه ليکنې چې په کمپيوټر کې خوندي وې او ځينې يې په رسنيو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بيا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترڅ کې پنځه شپږ عنوانه داسې ليکنې وې، چې ما دماسترۍ دورې په بهير کې پر بېلابېلو مسايلو ليکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بريالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو ليکنو د خونديتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا ليکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پيدا مې نه کړې، سره له دې چې د دې ليکنو د ځينو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه ليک د خوشال له نظره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ګرامر په اړه یوه لیکنه، د استاد الفت د یوه هنري نثر ارزونه او ځینې نورې لیکنې. له دې پورته خبرو څخه مې هدف دا و، زموږ ځوان لیکوال باید هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنیزو او نورو هغو لیکنو چې پر بیا چاپ او خوندیتوب ارزي، ضرور د هغو یوه یوه یا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنیو کې چاپ شوي هم وي، باید چاپي او ناچاپي یوه یادوه کاپۍ ولري، کله که دی او یا هم نور ځوک وغواړي دده د بېلابېلو لیکنو ټولګه یا ټولګې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ، تنګ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زیات بوخت وي او وخت به هغوی ته رښتیا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر لیکوال خپله ټوله پانګه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هیله نه کوي او نه دې راتلونکي پښت، د ماضي پر کارونو مصروفوي. پښتنو ته بلا ډېر کار پروت دی، که زموږ راتلونکی نسل پر ماضي مصروف شي، نو د هغوی خپل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د یوه شعوري افغان په توګه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نیمګړي دي که پوره؟ کره دي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکره؟ خپله یې باید راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له یوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانیزي. دا لیکنې زما د ماسترۍ دورې د هغو لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تدریس پر مهال د کورنیو دندو په توګه مور ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسترۍ دا دوره نه وای او یا هم د استادانو د زیار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټینګار نه وای، نو پوره یقین دی چې نه به دا لیکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدین زېور، پوهنواله ډاکټره زرغونه زیور رښتین، استاد حبیب الله جاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدین شپون، استاد اڅک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاستری محمد حنیف او نورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقیم او نامستقم ډول یې زه ددې لیکنو د لیکنې جوګه کړی یم، مننه وکړم او کور ودانی ورته ووایم. د ماسترۍ دورې له نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارغانو څخه مې هم دمننې تر څنګ دا هیله ده چې د خپلې دې دورې لیکنې سره منظمې او خوندي کړي، په دې ډول به مو د پښتو ادب د خدمت په لار کې یو ګام پورته کړی وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ایډیال)) په نامه ونوموه چې اکثره لیکنې په کې د خوشال بابا په باب دي، بل کوم معیارونه چې بابا د خپل یو ایډیال شخص (سړي) لپاره ټاکلي، تر ډېره بریده دی په خپله پر همغو معیارونو برابر او پوره دی، یانې د خوشال ایډیال خپله خوشال دی او کېدی شي محمدګل خان مومند او ځینې نور پښتانه مشران هم د خوشال د ایډیال شخص معیارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته دډېرو خدمتونو په هیله

په درنښت
محمد اسمعیل یون
ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان
۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال یو تصوفي شعر

خوشال بابا یو اړخیز شخصیت دی، خو د خوشال څو اړخیز شخصیت لا په هر اړخیز ډول څېړل شوی او شنل شوی نه دی. تراوسه پورې د بېلابېلو کورنیو او بهرنیو خوشال پېژندونکو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه لیکنې چاپ شوي دي، خو بیا هم د خوشال شخصیت نورې څېړنې او شننې ته اړتیا لري. خوشال یو شاعر و، لیکوال و، تاریخپوه او تېر پوه و، طبیب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښکاري و، اروا پوه و، سیاستوال او سیاستپوه و او د کامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دی نه و "یانې هر څه و، خو تراوسه پورې لا د خوشال د شخصیت ډېر اړخونه ناڅېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصیت له دې ناڅېړلو اړخونو څخه یو هم د خوشال د شخصیت (تصوفي) اړخ دی. که څه هم یو شمېر پخو لیکوالو لکه دوست محمد خان کامل مومند، سید رسول رسا، امیر حمزه شینواري، سرمحقق زلمي هېوادمل او محمد آصف صمیم د خوشال د شخصیت دې اړخ ته هم نغوتې او اشارې کړې، خو لکه څنګه چې د خوشال د شخصیت د رزم او بزم خوا څېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده څېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د یوه تصوفي شعر پر یوه بیت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ـــ چې له ډېرې پیــدایۍ ناپدیـد شـو)) ، یـوه ځـانګړې رسـاله لیکلـې ده او دا شـعر یــې د وحـدة الوجـود او وحدة الشــهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د یوې ځانګړې طریقې خاوندان وو ، نو ځکه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود ، نو ځکه یـې دا بیت پـه هـر اړخیـز ډول څېړلـی دی. تصوف او عرفـان پـه حقیقت کې د خوشال د شاعرۍ یوه ځانګړې او اساسي برخه ده، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ تـه یو متقــي، زاهـد ، پرهېــزګار او صـوفي خوشـال راڅرګنـد ېږي. د خوشـال زیـاتره تصـوفي او عرفـاني افکـار د هغـه رباعیـاتو او څلوریزو کې خوندي شوي او بیا دې عرفاني رڼا غزلو ، قصیدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال پـه نـږدې (زرو غزلـو) کـې داسـې غزلـې هـم شـته، چـې ټـولې تصـوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته، چې یو یا څو بیتونـه یې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بیتونه یې د ژوندانـه نـورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عملیه پـر ځینو قصیدو او د شعر پـر نـورو فورمونو هم تطبیقېږي. د غـزل یـوه ځانګړنـه همـدا ده، چې د یو ټولیز او کلي ارتباط د ساتنې او پـالنې ترڅنګ یې هر بیـت یـوه خپلواکـه مانـا هـم لـري. د خوشـال بابـا اکثـره غزلـې لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امتياز ځخه پوره برخمنې دي. که ځوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو يوه کتاب نه، بلکې د کتابونو ليکنې ته اړتيا ده او که ځوک غواړي د خوشال له کلياتو ځخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بيا به هم پام وړ شعرونه شي او که بيا يوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځير شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هډو بل کار نه دی کړی. دغسې که مورږ د خوشال د شخصيت هر اړخ مطالعه کوو، نو له يوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کليات پرې پيلېږي او پوره تصوفي او عرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم يې په صفت زبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له ځه ځاځکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابن و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
يو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند پــــه بنـــد د لاســـو ګـــوتې وبلـــه کېـــږدي
ســـر تـــر پايـــه درســـت صـــورت ســـره يـــو رازکـــا
کـــه څـــوک زر کتابـــه وکښـــي لـــه دې بابـــه
کـــه پـــه کښـــل شـــي زر بـــه نـــور پســـې اغـــازکـــا
هـــر وېښـــته چـــې پـــه صـــورت بانـــدې ليـــده شـــي
کـــه پـــرې ځيـــر شـــې د شـــناخت ور بـــه درتـــه وازکـــا
خـــاص بنـــده د خـــدای هغـــه ګڼـــه خوشـــاله !
چـــې د ځـــان پـــه معرفـــت يـــې ســـرفرازکـــا.

بابا ددې غزل په لومړي بيت کې د لوی خالق د قدرت علايمو ته اشاره کوي او وايي يو عادي انځورګر يا رسام، چې يوه تابلو يا انځور رسم کړي او هغه بيا چېرته په کوم دېوال يا نندارتون کې کېږدي او خلک يې ننداري ته راشي، نو ټول يې توصيف او ستاينه کوي. د رسام يو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاينو او مالي قيمت ارزوي، نو کله چې د يو عادي انځور خالق يا انځورګر په دومره ستاينو او قيمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاينو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وايي: خلک د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

صانع، صفت او تخلیق ته متوجه نه دي، چې له یوه ځاځکي څخه یې په څه نقش او طراز باندې انسان یا همدا انځورګر، چې یو عادي انځور یې جوړ کړی، تخلیق کړی دی. انځورګر له بېلا بېلو رنګونو او نورو توکو څخه په ډېر زحمت او دقت ګټه پورته کوي او تر یوه کړاو وروسته یو انځور جوړوي، خو لوی څښتن تعالی په خپل حکمت له یوه ځاځکي څخه داسې یو انځور یا انځورګر جوړوي، چې هغه بیا د نورو انځورونو د جوړونې وړتیا لري. په داسې حال کې چې د عادي انځورګر، انځور د بل انځور د جوړونې قابلیت نه لري او یو جامد موجود ګڼل کېږي، خو د لوی خدای(ج) ذات د انځور جوړونې قابلیت بیا دا دی، چې په همدې یوه ځاځکي، خپل انځور ته سترګې، وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز کړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، لیدو او ګرځېدا وړ کړي، غوږونه ورته کېږدي، چې د اورېدو وړتیا پیدا کړي، لاسونه او پښې ورته ورکړي، چې د تحرک او کار قابلیت پیدا کړي. لنډه دا چې په دې یوه ځاځکي د خپل انځور ټوله ښکلا او ضرورتونه پوره کړي. خوشال بابا وایي: که د لوی خالق د دې انځور یا مخلوق د ښکلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او خبرې اترې وشي، کتاب او کتابونه ولیکل شي او ان په زرګونو کتابونه، نو بیا به هم په دې انځور کې د لوی خدای(ج) د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ببرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننني او بهرنی دفاعي سستم تنظيموي، يانې د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدایج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وایي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هډو جوړېدی نه شي، دغسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راټوکېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې را منځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای(ج) نېکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پښتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چې د کابل کالنۀ د ۱۳۱۹ل کال په (۱۲۱-۲۲۸) مخونو کې چاپ شوې ده.

زه په خپله دې لیکنه کې، لومړی غواړم، د دې لیکنې غټ محتویات معرفي کړم او وبه ګورو چې استاد خپله لیکنه پر څو برخو ویشلې او کوم غټ مسایل یې په کې څېړلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواړم پر دې وغږېږم چې د استاد د دې لیکنې ویش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخې څومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پرې اوس د تطبیق وړ دي؟ او یا هم د (۶۷) کلونو پخوانۀ لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره څومره په تول تللې ده؟ مخکې تر دې چې زه خپلې خبرې وکړم، ښه به وي چې د اصلي لیکنې غټې ټکي بیان کړم او بیا د هغو په رڼا کې د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وړاندې کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي مخکيګ تر ديګ چيګ خپليګ اصلي تجزييګ او تحليل ته راشي، لومړی ييګ د سبک د پيدايشګت فلسفه بيان کړيګ او په لنأيز سره ييګ د تاريخ په مختلفو دورو کيګ د شعر د شکلي او مانيز تغير او تحول علتونه بيان کړي او په خپله د سبک تعريف ييګ کړی دی.

استاد په پيل يا سريزه کيګ د خپليګ ديګ ليکنيګ علت په ګګوته کوي او وايي: "په ديګ مضمون کيګ غواړم د ملي ژبيګ د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بيان د طرز له مخيګ د هغو تل ته ورننوزم، خګرنګګه چيګ د پښتو ادبياتو تاريخ لکه خګرنګګه چيګ لازمه ده تر اوسه پوريګ نه دی ليکل شوی، حګکه نو زما دا خګيګړنه او پلټنه بشپړه نه ده او شايد نيمګګړتياويګ به ولري او لوستونکو ته به په کيګ لوړيګ ژوريګ شګکاره شي، لکه خګنګګه چيګ زما له ليکنيګ خګخه شګکاري او تر اوسه په ديګ باب خګيګړنه نه ده شويګ او نه خګه ليکل شوي، حګکه نو که زما په ديګ ليکنه کيګ خګه سهويګ وي، هيله ده پوهان ييګ د حل لاره را په ګګوته کړي..."[1]

استاد حبيبي په خپله ديګ ليکنه کيګ تر پورتنۀ يادونيګ وروسته د پښتو شعرونو پر سبکونو غإيګإي او د پښتو

---

[1] کابل کالنۀ، ۱۳۱۹ل کال ۱۲۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دوره بندي کوي. استاد پشـګتو شاعري پر دريو دورو ويګشـليګ ده: (۱) لرغونيـګ طبقـه او د هغـو پلويـان، (۲) د عروضـي شـاعرة طبقـه، (۳) د عوامـو د شـاعرة طبقـه. اسـتاد لرغونيـګ دوره لـه (۴۰۰) هـ خګخـه تـر (۱۰۰۰) هـ کـال پوريـګ کګنګليـګ ده. پـه خپلـه ليکنـه کيـګ ييـګ د هريـګ دوريـګ حګانګګؤتيـاوې، د هريـګ طبقيـګ د سبکونو خصوصـيتونه پـه تفصـيل سره پـه کګوتـه کؤي او يـو بـل سره ييـګ توپيرونـه خګرګګند کؤي دي او د ملي اوزانو او د عروضـي قاعديګ پـه پيروة فورمونه ييګ تشريح کؤي دي. د ساري پـه توګګه د ملي وزنونـو پـه سـبک، د شـعرونو خصوصـيات ييـګ دا ګګنګلـي چيـګ پـه ديـګ کيـګ سـاده ګګي او جذابت وي، د نـورو ژبـو کلميـګ پـه کيـګ نـه وي کـارول شـويګ، دعربـي او پارسـي وزنونو تابع نه وي ، د مضـمون او فـورم لـه پلوه اکثره پخوانيو اريايي شعرونو تـه ورتـه دي. د لرغونـو شـعرونو يـو خصوصـيت دادی چيګ مضمون ييـګ مسلسـل او مرتـب وي، خدای پالنـه او ديـن پالنـه پـه کيـګ زياتـه حګليګـإي، پـه مجمـوعي أول دا سـبک پيګچلتيـا نـه لـري او طبيعـي مزايـا لـري او دغـه راز حګينيګ نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونيګ دوره او ملي اوزانو پوريګ تؤلي دغـه لانـديګ شـاعران معرفـي کـؤي، دهغـو د ژونـد پـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګرنککګو الي ییګ رنګا اچولیګ او د هغو هر شعر ییګ پـه هر اؤخیز أول تحلیل کؤی دی:

۱- د بیتګ نیکه ژوند او د شعر حګانککګؤتیا ویګ
۲- د ملکیار غرشین ژوند او د شعر حګانککګؤتیا ویګ
۳- د تایمني ژوند او د شعر حګانککګؤتیا ویګ
۴- د شیخ اسمعیل ژوند او د شعر حګانککګؤتیا ویګ
۵- د قطب الدین بختیار ژوند او د شعر حګانککګؤتیا ویګ
۶- د اکبر زمیند اوري ژوند او د شعر حګانککګؤتیا وي

استـاد حبیبـي د پورتنیـو شـاعرانو پـر شـعرونو تـر بحـث وروسـته پـر دیـګ مسـایلو رنګـا اچولیـګ چیـګ د پخوانیـو سبک خګنککګه تغیر شو؟ د هغو عوامل ییګ تشریح کؤي دي. خګنککګه پشګتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرة سره اشنا شـول؟ او خګنککګـه ییـګ د هغـو لـه شـعري فورمونـو خګخـه کګتګه پورته کؤه؟

په دیګ ترخګ کیګ استاد حبیبي پر خیرالبیان غإیګإي او د هغه پر سبک رنګا اچوي، بیا د خیرالبیان پر وؤاندیګ د اخونـد درویګـزه پـر مخـزن الاسـلام غإیګإي او د هغـه سـبک تشـریح کـوي، سـربیګره پـر دیـګ د اخونـد درویګـزه او پیـر روشګان د سبک پیروان معرفي کوي، د هغـو پـر پیګژند کګلوة سربیګره د هغو د شعرونو حګانککګؤنیـګ هم پـه کګوتـه کـوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي په خپله ديگ ليکنه کيگ د پير روشگان او اخوند درويگزه پيروان په ديگ أول په کگوته کؤي دي:

د پير روشگان پيروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خويشکی
۳- عبدالله
۴- ميرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درويگزه پيروان:

۱- کريم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبيبي د پير روشگان او اخوند درويگزه پر پيروانو سربيگره د (ملا الف) په نامه هم د يوه شخص او د هغه د سبک يادونه کوي او ليکي چيگ کگنگ شميگر پلويان ييگ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کيگ استوکگنه لرله، چيگ له خپل استوکگنحگي لريگ ييگ خپلو زده کؤو ته دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه. په زرم هجري کلونو کیګ ییګ ژوند کاوه او د ((بحرالایمان)) په نامه ییګ منظومه رساله لیکلیګ، دده په شعرونو کیګ اسلامي عقاید او نصایح حګلیګدل او د یوه مبلغ په توکګه ییګ دنده اجرا کؤیګ ده. استاد حبیبي دغه لاندیګ کسان د ملا الف د سبک پلویان کګنګلي دي:

۱- ملا شیر محمد هوتک
۲- شیرمحمد ننګګرهاری
۳- میا فقیرالله جلال آبادی
۴- ملا عبدالرشید
۵- سعادت خان
۶- جان محمد
۷- ملا فرح الدین
۸- محقق کندهاری
۹- ملا زبردست
۱۰- مولوي عبدالحمید کاکؤ
۱۱- صاحب زاده مرادعلي کاموي
۱۲- دوست محمد ختګګ
۱۳- ملا عبدالباقي
۱۴- اخوند کبیر پشاوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبيبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اؤخيزه رنگا اچوليگ ده او وايي ((تر زرم هجري کال وروسته د پشگتو ادب او شعر په نؤة کيگ يو مخصوص غورحگنکگ او جنبش وتگوکيگده چيگ ددیگ غورحگنکگ لوی لارشگوونکی هماغه دپشگتو يو سردار او اوسپنيز شخص؛ خوشال خان ختگک دی چيگ پشگتو شعر ييگ په خپليگ روشگانه قريحيگ سره لوؤو پوؤيو ته ورساوه او کولای شو هغه ته د پشگتو ادب پلار او لوی استاد ووايو...))[1]

استاد حبيبي د خوشال د شاعرۀ د بيتونو شميگر تر پنحگوس زرو زيات شگيي او د ده د سبک خصوصيات دا کگنگي چيگ په هر أول فورم کيگ ييگ شاعري کؤيگ ده. په شعر کيگ ييگ ملي ولوليگ شگکاري، پر اجتماعي او تاريخي مسايلو مالا مال ييگ قصيديگ ليکلي، په شعر کيگ ييگ له بديعي صنايعو کار اخيستی، هجوه او تنقيد ييگ په شعرکيگ حگای کؤي، بيگلابيگل فلسفي او اخلاقي مسايل ييگ په شعر کيگ بيان کؤي او له لوؤ تخيل خگخه ييگ په کيگ کار اخيستی دی.

---

(1) کابل کالنة، ۱۳۱۹ل کال، ۲۰۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پیروان چیگ دده د کورنۍ له غؤو او نورو خگخه عبارت دی، په دیگ أول معرفي کوي:

۱- عبدالقادر خان ختگک

۲- اشرف خان هجري

۳- صدرخان ختگک

۴- سکندر خان ختگک

دا د خوشال خان ختگک زامن او د ده دمکتب پیروان دي، سربیگره پر دیگ د خوشال د سبک نور پیروان په دیگ أول معرفي کوي:

۱- یحیی اخندزاده

۲- خواجه محمد بنکگش

۳- معزالله

۴- عثمان

۵- اودل

۶- اشرف

۷- فاضل

۸- ابراهیم

گ۹- فضیل

۱۰- حسین

۱۱- مهین

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- علیم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنګا اچوي او تشریح کوي بیګ.

د رحمان بابا په باب وایي چیګ شاعر له روح خګخه الهام اخلي، له مادي کثافاتو حګان لریګ کوي، دده د شاعرۀ د بیان طرز سلیس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کیګ واقعیت ته کګوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور کګنګي او یقین او ایمان پر خالي عقل لوؤ کګنګي.

د ددیګ مکتب نومیالي پیروان په دیګ أول په کګوته کوي:

۱- عبدالرحیم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند کګدا
۴- عبدالعظیم
۵- میانعیم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شیګر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبرې کوي او وايي چې د پیرمحمد کاکړ په شاعرۍ کې أیګر نازکه عشقي احساسات څرګند شوي دي، استعارات او تشبیهات یې طبیعي رنګ لري، الفاظ یې شفاف او څرګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسې الفاظ نه کاروي چې د تګولنې تر حدودو بهر وي. د دې سبک او مکتب پیروان په دې اول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- کګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خیالپالنه یا خیال پردازي د دیگ سبک غتگه حگانکگؤنه ده، اغراق او مبالغه ییگ بل خصوصیت دی، تلازم په کیگ په شگه أول مراعتیگإي، مثل او ممثل، لازم او ملزوم او ناتج او منتج، دغه راز أیگریگ نادریگ تشبه کگانیگ او استعاریگ په کیگ کارول کیگإي.))

د دیگ سبک پیروان په دیگ أول دي:

۱- کاظم خان شیدا

۲- محمدی

۳- میرزا حنان

۴- حاجي عبدالله محزون

۵- کاظم خان

۶- کامکگار

۷- ملا محمد اکرم

۸- صمد

تر حمید وروسته د قلندر سبک راپیگژني. قلندر (۱۱۰۰هـ) په حدودو کیگ په پیگشگور کیگ اوسیگده، په تگبر اپریدی و، استاد حبیبي ییگ د ژوند په هکله وایي:

((قلندر د میرا په نامه یو مرشد درلود چیگ له هغه سره ییگ مینه د جنون تر حده رسیگدلیگ وه، دده عشق اوإدیگإي او أیگر سوزنده مراحل وهي، قلندر هر وخت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوات کیگ د میرا د دیدن لپاره د یویگ تپیگ پر سر منتظر پاتیگ کیگإي او په پای کیگ په أیگر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیگ تپیگ کیگ خاورو ته سپارل کیگإي، کله چیگ ییگ میرا خاورو ته ورحگي، اوشگکیگ تویوي، دمینیگ او عشق جذابیت دی هم راکاإي اومري او دقلندر ترخگنکگ خاوروته سپارل کیگإي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیگ چیگ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحگته کیگدو سبب شوی، چیگ دعشق همدا سوز او زخمي احساسات ییگ په شعرونو کیگ شگکاري، ده په پشگتو کیگ یو مخصوص بحر رامنحگته کؤی چیگ ملي وزن لري. په پشگتو کیگ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیگ بریالي شوي چیگ د قلندر د سبک په خگیگر شاعري وکؤي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیگ حماسي شعرونه ییگ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغه یېک د حماسیونو تر عنوان لاندېګ په جلاکتـه کګورة کیګ راوؤي، په دیګ شاعرانو کیګ دغه شاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود ککل یاسیني
۳- نورالدین
۴- زاهد خان ابراهیمزی
۵- عزیزخان رنګاخیګل
۶- سپینه
۷- ملاله

د داستان ویونکو سبک:

د پشګتو ادبیاتو په لرغونیګ او منحګنة دوره کیګ یو شمیګر داسیګ شاعران شته، چیګ حګینیګ کیسیګ بیګ په نظم را اؤولي یا داستاني کؤي دي، استاد حبیبي دوی د داستان ویونکو د سبک تر نامه لاندیګ مطالعه کؤي او دهغوی ژوند بیګ تشریح کؤی دی. دغه لاندې شاعران یا ناظمان په دیګ ألة کیګ شامل دي:

۱- بای خان
۲- میاعمر خګمکنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اما الدین
۴- ارسلا
۵- فیاض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خیگل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبیبي په پشگتو ادبیاتو کیگ د عوامو د سبک تر عنوان لاندیگ یو بل سبک ته هم پام کؤی او هغه ییگ خگیگؤلی دی، استاد حبیبي دا د پشگتو د ملي شاعرة تر تگولو غوره ذخیره بولي، چیگ د خلکو په بیگلابیگلو طبقو کیگ أیگر عام مقبولیت لري، دا شعرونه خپل حگانکگؤي وزنونه لري، چیگ یوازیگ ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحر ییگ خپل خاص اهنګګ لري، په دیګ وزنونو کیګ بیګلا بیګل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي دي، دا شعرونه حګانګګؤی جذابیت او زؤه راکشګون لري، ددیګ سبک حګینیګ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیګل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمد ایوب بؤیګخګ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شګیګویګ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فیض الله
۱۹- سید کمال
۲۰- محمد یار صاحب زاده
۲۱- ملا زاهد اندړ
۲۲- محمد دین
۲۳- نوروز.

د استاد حبیبي تر ډېر ښکېلو څېړنو، ویښ، تحلیل او ارزونو وروسته راځو پر هغو لیکنو چې نظر او ارزونې ته یې ایا دا لیکنه د تحقیق له اوسنیو اصولو سره ښکلې برابره او ښکلې ده که په تول تللې ده؟ لوی استاد حبیبي ته خدای(ج) یو خارق العاده استعداد ورکړی و، ده د خپل استعداد یوه درنه برخه همدې تحقیق ته بېله کړې، ((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) هم دده یوه غوره تحقیقي او تحلیلي لیکنه یا رساله ده. سره له دې چې دا لیکنه یا کتابګوټی له نن (۱۳۸۲ل کال) څخه اوه شپېته (۶۷) کاله د مخه لیکل شوی او دا داسې مهال و چې د افغانستان د پښتو او دري ادبیاتو په باب تګولې د ګوتو په شمار تحقیقي لیکنې نه وې شوې، خو استاد حبیبي د هغه نبوغ له مخې چې درلود ډېرې داسې تحقیقي لیکنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کؤیگ، چیگ اوس لا هم نویگ ده او د تحقیق له معاصرو او نویو اصولو سره هم شگه سمون خوري، د تحقیق د کگنگو اصولو له جملیگ خگخه حگینیگ مهم اصول دادي، چیگ یو تحقیقي اثر پر یویگ سریزیگ پیل کیگإي، چیگ لیکوال په کیگ د منابعو د یادونیگ ترخگنکگ د اثر د لیکلو ضرورت په کگوته کوي، دکتاب اصل متن چیگ د تحقیق اساسي برخه ده او تگولیگ پوشگتنیگ حگوابوي او د کتاب یا لیکنیگ وروستة برخه پاییزه یا نتیجه چیگ لیکوال په کیگ معمولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر خگه شي چیگ نه دی بریالی شوی، د هغو یادونه کوي چیگ په اینده کیگ ییگ اصلاح کوي او یا ییگ هم نورو ته د سمون سپارشگتنه کوي.

د استاد دا لیکنه د تحقیق د نورو اصولو ترخگنکگ دا پورتني اصلونه هم لري، په پیل کیگ یوه سریزه راغلیگ چیگ ددیگ لیکنیگ ضرورت ته ییگ کگوته نیولیگ او د هغیگ تشیگ یادونه ییگ کؤیگ چیگ د ملي ژبیگ د ادبیاتو د پیگژندنیگ په برخه کیگ دا وخت موجوده وه. استاد حبیبي مخکیگ تر دیگ چیگ د پشگتو شعرونو د سبکونو پر پیگژندنیگ پیل وکؤي، خپله په عام أول د سبکونو د رامنحگته کیگدو علتونه بیانوي او سبکونه راپیگژني، بیا د همغو عواملو په رنگا کیگ د پشگتو شاعرة

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیګلابیګل سبکونه دهغو بنسټګګر، دکلام بیګلګګیګ او د هغو مشخصات په ګګوته کوي. هر سبک چیګ راپیګژني دهغه بګګرونأ (شالید) هم راپیګژني، لوستونکي ته د لوستو پر وخت داسیګ ابهام نه پریګإدي چیګ هغه ته د پوشګتنیګ سبب شي. د یویګ شګیګ تحقیقي لیکنیګ یوه حګانګګؤتیا همداده چیګ حقیقت باید معلوم کؤي، اصلاً د تحقیق تعریف هم دادی چیګ ((د یویګ تګاکلیګ موضوع په باب رشګتینیګ، ژوره او عالمانه پلټګنه ده چیګ په هغیګ کیګ واقعیتونه، معناویګ او تطبیقي مواد هم تر ازموینیګ لاندیګ نیول کیګإي.))[1] د استاد حبیبي دا لیکنه د تحقیق له همدیګ تعریف سره پوره پوره سمون خوري، د یویګ تحقیقي لیکنیګ لپاره حګینیګ معیارونه او حګانګګؤتیاویګ شته چیګ دلته یيګ یادونه کوو او بیا ګګورو چیګ دا حګانګګؤتیاویګ خګومره د استاد حبیبي پر دیګ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خګیګؤنه به د یویګ تګاکلیګ مسالیګ پر محور خګرخي:

(۱) سرمحقق زلمی هیګواد مل، د پشګتو خګانګګیګ دماسترة دوریګ د خګیګؤنیګ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتګ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد حبیبي ((د پشـګتو شعرونو د سبکونو تاریخچه))
یوازیــګ همــدا موضــوع خګیګــؤي او یــا لإ تــر لإه هغــه
موضوعکګانیګ چیګ له دیګ سبکونو سره تؤلیګ دي، دی
هیګخګکله له موضوع نه خارجیګإي او نه یوه موضوع په بل
متن ورکګأوي او نه حاشییګ یا لمنلیکونه ورکوي.

۲- پـه خګیګؤنـه کیـګ بـه یـو ابتکـاراو نویتـوب موجود وي.

دویم معیار خو سل په سلو کیـګ حګکه پر دیـګ لیکنـه د
تطبیق وؤ دی چیګ تردیګ دمخه هیګچا هم په تیګره بیا په
دري ژبه د پشګتو شعرونو د سبکونو په باب دومره جامع لیکنه
او تحلیـل نـه دی کـؤی. دا لومؤنـة لیکنـه ده چیـګ پـه دري ژبـه
نسـبتاً پـه تفصـیل سـره د پشـګتو شـاعرة پـر عـام تعـارف او د
سبکونو په باب په خاص أول رنګا اچوي او د لیکنیـګ پـه مـتن
کیګ راغلي شعرونه هم لـه دري ژباؤیـګ سره راوؤل کیګإي،
دلته دري ژبي نه یوازیګ د پشګتو شاعرة له سبکونو ، بلکیګ
دهر شاعر د شعرونو له فکري محتوا سره هم په شګه أول اشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي، د يويـګ ژبيـګ شـاعري د بليـګ ژبيـګ ويـونکي تـه ورپيـژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله يو نوښت دی.

۳- ښکيلونه به د يو ذهني استعجاب پر روحيه ولاړه وي:

د اسـتاد هـره ليکنـه پـر ذهنـي اسـتحکام او تمرکـز ولاړه ده، نويوالی په کيګ شته، ذهني پاشلتيا او لـه يويـګ موضـوع سره د نورو موضـوعګانو ګډون پـه کيـګ نـه شـته او ښکـه چيـګ د لوسـتونکي ضـرورت وي، هغـه د اسـتاد لـه ليکنيـګ ترلاسه کولای شي، ((د پښتو شعرونو د سبکونو تاريخچه)) هم له ديګ اول ليکنو ښکه يوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خګیګڼـه بـه لـه یـوه ازاد فکـر سـره شـروع کیګاږي:

د اسـتاد حبیبـي دا لیکنـه د اسـتاد حبیبـي د خپـل ازاد فکـر زیګاږنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریـګ د یـو فکـري قیـد او فشار په نتیجه کیـګ لیکلیـګ وي، هغـه ذوق او علاقـه چیـګ استاد له ملي ژبیګ او ادب سره درلودله، دده فکر ییـګ دیـګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګڼه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکي وي چیګ کګویا په طبیعت کیګ هر خګه د یوه نظم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیستم تـابع ده، لـه تـاریخي تسلسـل خګخـه نیولیـګ بیـا د شـعرونو د تشـابه لـه مخیـګ یـو نظم تعقیبوي، د بیتـګ نیکـه لـه مناجـاتو نیولګیـګ او بیـا تـر وروسـتي هغــه شــاعر پوریــګ چیــګ دا وخــت ییــګ ده تــه معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د څېړنې مقصد به د قوانینو او عمومي پرنسیپونو رابرسیره کول وي:

استاد حبیبي په خپله دې لیکنه کې هم د تحقیق قوانینو او پرنسیپونو رعایت کړی او هم یې د تحقیق لپاره پرنسیپونه په ګوته کړي، د ساري په اول چې کله د یوه سبک یادونه کوي، لومړی د هغه سبک مشخصات بیانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چې همغه ځانګړنې ولري، په هغه سبک کې شاملوي.

۷- په څېړنې کې به علت او معلول څېړل کېږي:

د استاد حبیبي په دې لیکنه کې چې سبکونو ته ځانګړې شوې، د هر سبک د رامنځته کېدو علتونه په ګوته شوي، دعوامو شاعري، په ملي اوازانو کې شاعري او همدارنګه له نورو ژبو راغلي شعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمونـه يـا عروضـي شـاعري او د هغـو علتونـه تګـول واضـح شوي دي.

۸- په خګيګؤنه کيګ بـه لـه اندازه کولـو خګخـه کار اخيستل کيګإي:

پـه تګـولنيزو او ادبـي خګيګؤنـو کيـګ ارزونـه د فزيکـي مقياس په معيار نه وي، بلکيګ د اثر کمي او کيفي اؤخ تـه پـه کيګ کتنه کيګإي، استاد حبيبي د پشګتو ادبياتو د هر سبک په باب يو عمومي جاج وؤانديګ کؤی او له کمي او کيفي پلـوه ييګ د يو سبک پلويان شميګرلي او د اثارو پـر خګـومره والـي ييګ بحث کؤی دی.

۹- پـه خګيګؤنه کيـګ بـه شعوري تکتيـک خګخـه کګتګه پورته کيګإي:

دا چيګ يوه ليکنه د خګه لپاره کيګإي، خګه وخت کيګإي او وليـګ کيګـإي؟ ديـګ تـه اسـتاد حبيبـي د خپليـګ ديـګ ليکنيـګ پـه سـريزه کيـګ هـم اشـاره کؤيـګ، دده لـه اهـدافو

خگخه یوه موخه داده چیگ نور خلک د خپلو ادبیاتو له ماهیت، ارزشگت او کیفیت خگخه خبر کؤي او په دیگ کار کیگ أیگر بریالی شوی دی.

د یویگ شگیگ تحقیقي لیکنیگ تر خگنکگ خگیگؤونکي یا محقق یو لؤ صفتونه لري، که چیگریگ خگیگؤونکی د هغو خگشگتن وي نو کیگدی شي د خگیگؤنیگ په تول پوره لیکنه وکؤي: اول دا چیگ خگیگؤونکی باید پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکمیت ولري، د امانت ساتونکی او د همکارة پالونکی وي. خگیگؤونکی باید تعصب ونه لري او په خگیگؤنه کیگ باید حگان له هر أول تعلقاتو لریگ وساتي او بیگ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بیان بیگ صریح او خگرکگند وي، ریاکار نه وي، زغم او حوصله ولري، د علم ژبه بیگ باید زده وي او نور...))[1] موإ چیگ د یو محقق لپاره پورتنیو صفاتو ته کگورو، نو دا تگول او تر دیگ زیات په لوی استاد حبیبي کیگ لیدل کیگإي، هغه پر خپلیگ تگاکلیگ موضوع دومره لاس بری دی چیگ تر ده دمخه چا په پشگتو ادبیاتو کیگ پر داسیگ مسایلو دومره لیکنیگ نه دي کؤي، حگینیگ ادبي

(۱)- سرمحقق زلمی هیگواد مل، د پشگتو خگانکگیگ د ماسترة دوریگ د متن خگیگؤنیگ د میتودولوژی مضمون لکچر نوتگ، ۱۳۸۲ل کال (۲) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگکیګ خپله د لومؤي حګل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومؤی حګل تشریح کؤي او خلکو ته ییګ وؤاندیګ کؤي دي، دده د تحقیق په نتیجه کیګ د پشګتو ادبیاتو أیګر تیاره کګو تګونه روشګانه شوي، د هر متن په انتقال کیګ ییګ له أیګریګ امانتدارة کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو ییګ خو ییګ أیګر وخت تیګر کؤی او أیګر کؤاو ییګ کګاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمیګ یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چیګ پر علمي ارزشګتونو ولاؤ وي او د مسایلو په تحلیل کیګ له تعصب خګخه کار نه اخلي، ددیګ لیکنیګ ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیګخګ أول ابهام او پوشګتنو ته ییګ حګای نه دی پریګ ایشګی، لنأه دا چیګ د یوه محقق لپاره چیګ خګه حګانګګؤتیاویګ په کار دي هغه تګولیګ د استاد په وجود کیګ خوندي ویګ او که د ده خپل حګانګګؤی استعداد او نبوغ ورسره یو حګای کؤو، نو خبره تردیګ نوره هم اوچتیګږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبیبي د دیگ لیکنیگ خگرنکگوالی:

په عام أول یوه خگیگؤنه د شکل له مخیگ په دوه أوله ترسره کیگإي: ((کتابي یا کتابتوني تحقیق او بل ییگ ساحه یي تحقیق دی)) د استاد حبیبي ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) د شکل له مخیگ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبیبي هم له بیگلابیگلو کتابونو، اخحگونو خگخه کگتگه پورته کؤیگ او هم ییگ له خپلو هغو اثارو خگخه کگتگه اخیستیگ، چیگ ده ورپسیگ بیگلابیگلیگ سیمیگ پلتگلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاولیا چیگ یوازیگ خگلور پانگیگ یا اته مخه ییگ د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغلیگ او نه ییگ تریگ معلومات درلودل. دلومؤي حگل لپاره استاد حبیبي د تذکرة الاولیا په باب خگیگؤنه او شننه وؤاندیگ کؤه او په همدیگ لیکنه کیگ هم د تذکرة الاولیا پانگیگ معرفي شویگ، شعرونه ییگ په دري ژبه واؤول شول، تحلیل او ارزونه ییگ وشوه، مخکیگ تردیگ چیگ تذکرة الاولیا دپشگتانه شعرا په لومؤي تگوک کیگ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ییگ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقیقي لیکنه ییگ د شعرونو د سبکونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگژنـدنیگ پـه اؤه وکـؤه، د یادونیـگ وؤ ده، چیـگ تـذکرة الاولیـا د سـاحه یي تحقیـق پـه لـؤ کیـگ دهلمند دناویـگ د ادم خان په کلي کیگ د زؤوکتابونو د پلتگلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کگوتو ته ورغلیگ ده.

دا چیگ استاد په خپله دیگ لیکنه کیگ له نورو کگنگو اثـارو لکـه ((تمـدن هـای اولیـه، د کگوسـتاولوبون اثـر، تـاریخ تمـدن هنـد ، طبقـات ناصـري، ائـین اکبـري، حیـات افغـاني، حـدوالعالم مـن المشـرق الـی المغـرب، تـاریخ مرصـع، د پشگتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیگرو چاپي اثارو خگخه کگتگه پورته کؤیگ ده، نو دا برخه ییگ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، لـه تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حگینو نورو اثارو له قلمي نسخو خگخه ییگ هم کگتگه اخیستیگ ده. نو په دیگ أول ویلای شو چیگ استاد د خگیگؤنیگ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خگخه په دیگ لیکنه کیگ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خگیگؤنو دمیتودونو په برخه کیگ په خپله دیگ لیکنـه کیـگ لـه تـاریخي او تشـریحي میتـود خگخـه کـار اخیسـتی دی، یانیـگ هـم ییـگ موضـوع لـه تـاریخي پلـوه خگیگؤلیگ او تاریخي قدامت ییگ په پام کیگ نیولی او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ییګ شاعري د شکل او محتوا لـه مخیـګ تشریح او ألبندي کؤیګ ده، د یو سبک توپیر ییګ له بل سره تشریح کؤی دی.

خګرنګګه چیګ دا لیکنه له او سمهال (۱۳۸۲) خګخه (۲۷) کاله دمخه تر سره شویګ او پر همغه مهال چاپ شویګ، نو دا وخت چیګ له استاد حبیبي سره کوم اثار موجود وو، د همغو پـه رنګـا کیـګ ییـګ د پشـګتو ادبیـاتو تـاریخي دوریـګ ویګشلیګ، خو کله چیګ تر دیګ لیکنیګ نإدیګ دوه کالـه وروسته د (محمد هوتک پتګه خزانه) د استاد حبیبي لاسته ورغله او په پتګه خزانه کیګ د امیر کروؤ د شعر په شتوالي سره د پشـګتو دلاسـته راغلیـګ لیکلیـګ شـاعرة نیګتګـه (۱۳۹) هـ ق کال ورسیګده، نو بیا په دیګ لیکنه کیګ راغلی ویګش، خپله خپل رنګګ بایلي. د پشګتو ادبیاتو دتاریخي دورو په باب نورو پوهانو هم خپل نظرونه خګرګګند کؤي او ددوی په نظرونو کیګ أیګر توپیرونه او تضادونه شته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنه غواؤي، لـه نیګګه مرغه زموإ د ادبیاتو د معاصر دوران یو لوی ادبپوه مرحوم کاندید اکاأمیسـن محمدصدیق روهـي د پشـګتو ادبیـاتو دتـاریخي دورو د تګاکنیـګ پـه اؤه د تګولـو پشـګتو ادبپوهـانو نظرونـه سره راتګول کؤي او هر یو ییـګ بیګلابیګل تحلیل کـؤی، شـنلی او ارزولـی دی، مشـترک تګګـي او د ادبپوهنیـګ لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونو سره سم ییګ منطقي نظرونه سره یوځای کړي او په پای کیګ ییګ یوه نسبتاً معقوله لار ایستلیګ، استاد روهي د پښتو ادبیاتو د تاریخي دورو ویګش په خپل اثر ((د پښتو ادبیاتو تاریخ معاصره دوره)) کیګ راوړی او په مجموعي أول ییګ پښتو ادبیات پر دریو لویو دورو (لرغونیګ، منځګنۍ او معاصره) ویګشلي چیګ منځګنۍ او معاصره ییګ بیا په خپل وار پر څګو نورو پړاوونو ویګشلي دي، نو زما په نظر د ادبیاتو د دورو د ویګش په اړه دا وروستی ویګش تر ټولو غوره او منطقي ښکاري.

د مکتبونو او سبکونو په اړه سره له دیګ چیګ استاد حبیبي یو ښګه ویګش کړی او دا ویګش پر داسیګ مهال شوی چیګ د مکتب او سبک د توپیر او تعبیر په اړه په پښتو ادبیاتو کیګ هیڅګګ لیکنه نه وه شویګ او استاد په دیګ برخه کیګ لومړني پاخه ګاموونه پورته کړل، خو د سبک پیژندنیګ او مکتب پیژندنیګ د اوسنیو معیارونو له مخیګ کیدای شي د استاد حبیبي په ویګش کیګ یو څګه تغیر راشي، خو لکه څنګګه چیګ استاد په سریزه کیګ ورته اشاره کړیګ، چیګ دا لیکنه د یوه ضرورت له مخیګ ترسره شوه او کیدای شي له نیمګګړتیاوو به تشه نه وي او دا نو بیا د نورو کار دی چیګ دا نیمګګړتیاویګ پسیګ حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـؤي. دغـه راز اسـتاد د يـوه تحقيقـي اثـر د اصـولو مطـابق
د خپليـگ ليکنيـگ پـه پـاى کيـگ نتيجـه او يـا د خپـل بحث
خلاصه هم وؤانديگ کؤيـگ چيگ د خپليگ ديگ ليکنيـگ
نچـوؤ ييـگ راکشـگلى او پـه ديـگ کيـگ ييـگ يـو حگـل بيـا
تگولو سبکونو ته په لنأيز سره اشاره کؤيگ ده.

د يادونيگ وؤ ده چيگ د استاد حبيبي دا ليکنه د تاريخ پـه
بيگلابيگلـو پؤاوونـو کيـگ د پشـگتو شـعرونو پـر
خگرنکگوالي، په تيگره بيا پر سبکونو رنگا اچوي، خو ليکنه
پـه دري ژبـه ده او تگـول هغـه شـعرونه چيـگ پـه مـتن کيـگ پـه
پشگتو ژبه راغلي، په دري ژبه د هغو منثوره ترجمـه او مانـا هم
شويگ ده، په ديگ أول که يو دري ژبى پر پشگتو شعر د بحث
خگرنکگوالى مطالعه کوي، نو د پشگتو شعر محتوا تـه هم پـه
شگه أول ور داخليگدى شي.

په پاى کيگ زه د يوه لوستونکي په توگگه وايم چيگ د
استاد حبيبي پر ديگ ليکنيگ که خگگه هم د يويگ پيگؤة له
نإديگ خگخه دري برخيگ تيگريگ، خو بيا ييگ هم خپل
ارزشگت او ماهيت په کلکه ساتلى دى، بايد په پشگتو ژبه هم
وژباؤل شي او موإ خپل حگوان نسل او د ادبياتو لارويانو ته
خگرکگنده کؤو چيگ زموإ نابغه محقق چيگ اووه شپيگته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله دمخه خگه لیکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقیق له اصولو سره تر أیگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (۶۱۲هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ ددې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي د تذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (۶۱۲هـ ق) کال شاخوا مهال ګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغوني او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې د مخه د پښتو ادبیاتو د لیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې د هاشم سروانی (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې د هغې متن لا تراوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور پاڼې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوې د ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي گوتو ته ورغلې، لومړی یې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بیا پر ۱۳۲۱ ل کال د استاد حبیبي له تعلیقاتو، شرحې او سریزې او اصل متن سره یوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال یو ځل بیا دعلامه حبیبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انګلیسي متن سره یوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاولیا یوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاریخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زیات ارزښت وړ دي. تذکرة الاولیا موږ په لومړي گام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف- د سلیمان ماکو خپله لیکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند لیک په کې راغلی دی.

ب- په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف- د سلیمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سلیمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانګړي اهنګه ډک دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاصو ځايونو کې يې سجع کارولې چې نثر ته يې زيات ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سليمان ماکو د نثر ځو جملې راوړو او بيا به وروسته د ده د نثر پر ځرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غريب خاورې سليمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په وياله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پايېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کليو ګرځېدم او مراقد د اوليا او واصلينو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... نقل هسې کاندي يارانو چې په روزګار د شيخ بيټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشيخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ويل خپل ورور ته...))

((... نقل کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدين چې پر کفر يرغل و، شيخ ملکيار چې غرشين ستانه و هم ملګری و د شهاب الدين چې په ډيلي کې هغه ستر واکمن ټاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختيار مې ستر ستانه و ، له ده نه څرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وويل...))

پورتنيو څو جملو او د سليمان ماکو نثر ته چې مو ږ په عمومي ډول نظر کوو ، نو له ژبني پلوه دماکو نثر د دريو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو ، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسنۍ محاورې سره توپير لري- هـ- ځينې پخوانۍ متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سليمان د نثر پښتو لغتونه: که په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقريباً په نرږه پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه دپرديو ژبو تاثيرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک يو پښتو نثر ليکي، نو دنورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا ليکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سليمان ماکو له نثر څخه دا سې ښکاري چې هغه وخت د پرديو ژبو (عربي او فارسي) تاثيرات پر پښتني ادبي چاپېريال وو ، خو دومره زيات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به دده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلی، پلټل، لوری، موندل، څښتن، پاڅېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مرورل، پارکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه اوږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب – د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یي مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا اړولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په اړول یې پر فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوس هم تاثیرات زیات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلین، مراقد، حمد، برکت، نصیب، صلی الله علیه وسلم، غریب، هجري، اولیا، آل، اما بعد، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شیخ او ځینې نور...

ج - د سلیمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په انډول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبیبي په نظر د سلیمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سلیمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله د مخه د غزنویانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و، ډېر روان ساده او عام فهمه و، لنډې لنډې جملې یې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سلیمان ماکو نثر هم ساده، سلیس او روان دی، جملې یې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. د فارسي نثر د هغه وخت د خوږلنیو د څه ناڅه اغېزمنی ترڅنګ یو شمېر فارسي لغتونه هم د سلیمان په نثر کې لیدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځینې نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – د سلیمان ماکو دنثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زیاتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او لیکنی متن یې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره یې لیکنۍ بڼه له عامې محاورې او همدارنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي دهغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان یادې ته ورته وه، یا هم نثر په دې بڼه لیکل کېده او یا هم دعربي ژبې تاثیر پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. دماکو د نثر په ځینو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف الیه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپیر لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بڼه درلوده. خو بیاهم د سلیمان ماکو نثر، د پیر روښان او دهغه د پلویانو او همدارنګه د اخوند درویزه او دهغه د پلویانو تر نثر ډېر زیات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به دماکو دنثر څو ترکیبونه راوړو او بیا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بڼه هم ورسره ولیکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر او سنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تناکې وچاودلې د پښو او د پښو تناکې مې وچاودلې
سړېن نه درلود زامن سړېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورورته او هر کله به یې خپل ورورته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نورې جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخواني لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې کارېدلې بڼه	اوسنۍ بڼه
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پېناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کتارو	تورې (پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګڼون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لاربنود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځينې نورې کلمې چې اوس يا متروکې دي او يا يې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاوليا کې د دغسې مړو او پخوانيو کلمو شتوالی د دې تذکرې لرغونتيا او ځانګړتيا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاوليا کې د نظم برخه: په تذکرة الاوليا کې د نثر په انډول د نظم برخه نوره هم نړه او سوچه پښتو ده. د دې يوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ او سېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. د غرو لمنې په طبيعي ډول د پرديو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثيرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثيراتو خوندي وو. دا چې خپله د سليمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثيرات شته، د دې وجه دا ده چې کېدی شي، سليمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثير يې ترې راخپل کړی وي. په تذکرة الاوليا کې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی يې د بيټ نيکه مناجات دي، دويم يې د شيخ ملکيار غرشين يو پارکی دی، درېيم يې د شيخ اسماعيل يو پارکی او څلورم يې د قطب الدين بختيار يو نظم دی.

د بيټ نيکه په شعر کې يوازې د (خدايه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې

کلمه نه شته. د ملکيار غرشين په شعر کې د (اسلام) او (غازيانو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمې راغلي چې ريښه يې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شيخ اسماعيل په شعر کې يوازې د (ابليس) او (لعين) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدين بختيار په شعر کې بيا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنيو څرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه (د قطب الدين بختيار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو تر مهاله پخوا ويل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پرديو ژبو تاثيرات له کومې يوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنيو خبرو څخه دا نتيجه راځي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زيات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سليمان نثر هم تر يوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو ډېر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني مناظره

لوی خان خوشال خان خټک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال د همدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، څواړخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې يې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه څوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم د جام او قام شاعر د خدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید يې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوي، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لاز یاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دینپوهنه کې د خوشال دفکر او خیال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحلیل کړو، نو یو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، دهغه ګڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصیدې او رباعیات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د یو لوی فقهي عالم په توګه په اسلامپوهنه کې د یوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دین (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتیا ونه لري د فضل نامې غوندې یو مهم دیني اثر نه شي لیکلای او هغه هم بیا په نظم چې تر نثر یې لیکنه او مفهوم اخیستنه او رسونه طبعاً ډېره زیاته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د دیني معلوماتو او ژورتیا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا لیکنه ددې وس لري. یوازې د خوشال پر یوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي دیوې دیني مناظرې یو بشپړ تصویر راکوي. اصلي کیسه داسې ده چې کله پیر روښان د مغلو پر ضد خپل روحاني تحریک پیل کړی و، نو کله چې دې تحریک زور واخیست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنګه چې روښاني تحریک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحریک د مخنیوي لپاره باید روحاني شخصیتونه او عالمان پیدا کړي او مقابلې ته یې وګوماري. نو لومړی یې سید علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سید علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمزي د پیروانو او شاګردانو په ډله کې یو هم اخوند درویزه ننګرهاری و چې د روښان پیر مقابلې ته یې ځان تیار کړ.

پیر روښان د خپل تحریک لپاره د (خیرالبیان) په نامه یو کتاب ولیکه چې له دیني نصیحتونو ډک دی. خو اخوند درویزه دا کتاب ((شرالبیان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه یې د خیرالبیان پرضد یو کتاب ولیکه، دارنګه اخوند درویزه د پیر روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه ولیکل.

د اخوند درویزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو، خوشال خان او افضل خان خټک د دې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و، نو یو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملایی، پیری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درویزه په سوات کې راپیدا شو او ډېر ژر یې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله یوه مثنوي کې وايي:

په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه
خپل کتاب یې په کاغذ مسوده کړ
هغه هم مجهول بیان و ناپسندلی
په ویل کې چې یې زړه و هسې توی شه
درویزه تر مجهد ورته لا ښه و
د یزید په ستایش کې مارجي شه
درویزه به د یزید ډوزې بللې
دوم یې وواهه له کشفه و کراماته
وعالم ته یې خپل کتاب بدیع کړ
نقش یې کښناوه په مکر خپل اولاد ته
په دا مکر یې حلوا سره لړلې...))

درویزه له یوه لوري راپیدا شه
چې یې حال د دې عالم مشاهده کړ
د روښان خیرالبیان یې و لیدلی
ده چې خوشې میدان بیا موند سخن ګوی شه
هغه وخت په پښتنو کې علم نه و
په مذهب سني مذهب و خارجي شه
ملنګانو به یزید ته کړې ښکنځلې
ملنګان یې واړه وایستل له سواته
په دا فن یې د درست سوات عالم مطیع کړ
هېڅ یې نه کاته دې بدو وفساد ته
درویزه د درویزې او ګره خوړلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې او د سه)) نه شو اخیستلای، پلویانو یې ویل چې الهام دی چې پرده را اوربدلی دی. نو ځکه یې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا یې ماته کړه، اخوند دروېزه یې کم علمه او کتاب یې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطیو ډک وباله. د خوشال دې سیاسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بیا په سوات کې یوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند دروېزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بیا د اخوند دروېزه مریدان او پیروان چې په دې ټولو کې شیخ میانور زیات مطرح و، دی د دروېزه له خاصو مریدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پرخوشال د تکفیر تور پورې کړ.

شیخ میانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلودله او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنیت کې تکفیر کړي. دمغلو له دې کار څخه هیله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنیت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به یې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره یې شیخ میانور ګومارلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم د رومي — هم هغه د سوات په ملک کې سیرۍ مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا — ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي — الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ یې علم لږ یې لوسته ډېر تقریر کا — چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته — چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند دروېزه او دهغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا د خبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، ددې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان د توت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته وموندله بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په څرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کتاب دی درو ېزه سره جوړ کړی — د سوات خلک یې له کل عمله موړ کړی
نامعقول مجهول بیان په کې بې ځایه — په کې بد د سید وایه یزید سایه
غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی — ما په دا خبرو دی وډېر ښکنځلی
مخامخ یې دا خبرې کړې نمایې — چې ته سکه رافضي یې چې دا وایې
رد بدل ددې خبرې ډېر مذکور شه — دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه
هغه نیم ملا روان شو ومیانور ته — خس خشاک یې سره ولوستل تنور ته
سرې لمبې د میا په کور شوې بلې — نه وه څوک چې یې اوبه کړې باندې تلې
ملایان شیخان یې واړه سره ټول کړل — ګډ یې واړه په دا ویر په دا آشول کړل
میا نور وې چې اخون زموږ امام دی — درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی
په مخزن باندې چې بد وايي کافر دی — د کافر قتل په شرح معتبر دی
هر سړی چې په مخزن باندې څه وايي — په دنیا کې تر ساعته به څوک پايي
ملکان شیخان یې واړه سره ټول کړل — په خپل سحر او افسون یې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وايي چې ددې ملکانو او شیخانو له ډلې څخه یو میاخان، بل ماڼکی او بل سنګر ماپسې راغلل او زه یې په سنګر خټک کې له خوبه پاڅولم او راته یې وویل چې راځه موږ سره لاړ شه او د میانور ځواب ورکړه، دې سپین ږیرو وویل چې د سوات د ټولو ملایانو همدا پرېکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وايي چې ما د محمد(ص) دین منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، درو ېزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله درو ېزه هم یو خام شخص دی، تاسو هم خام یاستئ او د مخزن کتاب هم خام او نیمګړی دی. خو لنډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې خوشال ددې مشرانو په زيات تېنګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وتړله زه هم ورروان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
د خپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول د مشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لري په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، د سوات شيخانو اکثره د ميا نور پلوي کوله، خو څرنګه چې ما ته د ميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او د همدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ مــــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کې
مـا وې تـه لـکه ګیـدړ پـه خم کې شین یې
خـو بیـاهم هغـه ګیـدړ یې کـه رنګین یې
ښـا پېرک غو نـدې پـه شپه پـه هـوا درومې
چـې سـبا پــه تــا راځـې هزعیـت مـومي
پـه خطونـو کــې چې ځـان و مــاته ستایې
مـا هـم پېژنـې چې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپــل صــفت دې یوسفــزیو وتـــه وایـــه
زه دې پېـژنم چې څـه یـې ځـان مـه سـتایه

پرمخزن باندې د خوشال دمانیز اعتراض یو ټکی دا و چې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسین(رض) د شهادت پـه پېښنه کې یزید ته برائت ورکړي او داسې وښیي، چې ګنې یزید نه غوښتل چې امام حسین(رض) شهید کړای شي، پـه همدې وجه یې هغو اشخاصو ته چې پـه دې کار یې لاس پورې کړی و ان دمرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهات او تعبیرات پـه کلکه ردوي او ځان د پیغمبر(ص) د سنتو ډېر ټینګ پابند ګڼي، پـه یوه بله مثنوي کې پـه همدې اړه وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني یم
په کندن د رافضي د بېخ کني یم
رافضي یې په دا هسې اعتقاد کړم
په درست سوات یې په تکفیر په رفض یاد کړم
د صدیق او د فاروق په عشق کې طاق یم
د عثمان او د حیدر بنده قلماق یم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبیان هم ټول واړه منمه
د یزید پلید په کار باندې لعنت دی
چې د آل سره یې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه شیخ میانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفیر) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس یې په اخوند درویزه او میانور (یزید) ته په لېو الټیا او هغه ته په برائت ورکولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو دیني مسایلو په باب له میانور څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وايي:

الــــغرض چې یې خبره کــــړه اغازه ډېــر یــې وویــل دخپلــې نیــا لــه نمــازه
بیا یې وستایه نیکه په څو څو رنګه مستمع شه درست عـالم ورتـه پـه درنګـه
خدای یې وترلــه ژبه لــــه افسونه دا وینــا دده لــه ژبــې شــوه بیرونــه
مونږه کـــله وایو دا چې یزید ښه دی پـه مخـزن کـې دروبـږه سـتایلی نـه دی
بل زمونږ مــخزن نه شعر نه بیـان دی بیـان شـوی نظـم نـه دی پـه بـل شـان دی
که یې ګورې درست په شان دصحیفو دی چـې راتلـې بـه لـه اسـمانه لـه هغـو دی
یـو پښتو کلام موزون دی بیان شوی پـه معنـی کـې دګرګـون دی بیـان شـوی

هغه ځای چې د ربنتیا مهتاب ښکاره شي دکتـــانو تـــاروپود پـــاره پـــاره شـــي
د ربشــتیاو کرامــت لکــه بــاران دی د دروغــو ســحر دوړې د بیابــان دي
چې دده دخولــې نـــه دا خـــبرې وشوې ته به وایې چې په هر چا اوبه توی شوې
پـــوهېدم چې زمـــا ستاره وه پـرې غـالبه لـه هیبتـه یـې دا ووتـه لـه ژبـه
که یې بیا کړه دافسون ښـېوه اغـــازه سود یې نه و دې ما ژبه شوه پرې سازه
مـا وې بـس دمامقصـود مـراد هـم دادی مـدعي پـه دا خبـرو خـود اګـاه دی
د یزید ستاینه ګـورئ په مخزن کـــې هم مخزن نه دی د شعر په هر فن کې
زه هم دا خبره وایــم خلکه خـــامـــه خـو دیــې وویــل خبـره شـوه تمامـه
چې هـــرڅوک پـه دا خبره خبردار شو چې کینـه وځـي دروغـې طلبګـار شـو
شیخ میا نور چې خجل ورغی ترکوره په داخپل ویل پښـېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او میان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شیخ میان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې میـان نـور مات شو، ددې په خاطر چې میان نور په سیمه تر دې زیات ونه شرمېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هېڅ شرط کېښود ، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به دمغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې ډېر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې دخوشال بابا ژورلیدونو ، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو دستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"شگه حاکم"
او د شگه حاکم په هیله

وایي اجتماعي مسایل د ساینسي هغو په شان نه دي، چیگ په وضع شویو فورمولونو حل شي، خو کله چیگ سؤیگ ولسي پوهیگ ، متلونو، د روزکگار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وککوري، نو له داسیگ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخیگږي چیگ د ساینسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخگولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تگولنیگ هغه لیکوال دی، چیگ یوه شگه اجتماعي طبیب او حکیم ورته ویلای شو. الفت د افغاني تگولنیگ د ژوندانه بیگلابیگلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه بیگ په أیگر دقت خگیگؤلي او د درملنیگ نسخه بیگ ورته وؤاندیگ کؤیگ ده. د استاد الفت د علاج نسخیگ ، أیگریگ پیسیگ او أیگر لکگشگتونه نه غواؤي؛ دهریگ ناروغة لپاره بیگ په خپله تگولنه کیگ درمل په ککوته کؤي، د ده د نسخیگ تطبیق یوازیگ فکر او سوچ غواؤي، نور خگه نه غواؤي. الفت د یویگ تگولنیگ د سلو مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا یوازیګ دا کګنګي چیګ ((شګه حاکم)) پریګ حکومت وکؤي، د ((شګه حاکم)) په اؤه کیګدی شي، خلکو سره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تر تګولو شګه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظرکه په هره تګولنه کیګ قانون او عدالت واکمن شو، نو د تګولنیګ أیګریګ ناخوالیګ پریګ اواریګدی شي. حګکه چیګ قانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي، نه د چا لیاز کوي، نه پر چا ظلم کوي، نه د چا سفارش کوي، نه چا سره کینه کوي، نه نفسي خواهشات لري، نه خپل پیګژني او نه هم پردی. نو د داسیګ یویګ وسیلیګ په واکمنة سره د هر چا حقوق خوندي کیګاٍي او خګوک د چا پر حق تیګریګ نه شي کولای. دلته به د استاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانا أکه تګوتګه کتګ متګ راوؤو او بیا به خپلیګ خبریګ پریګ وغحګوو.

شګه حاکم

هغه چیګ نه نفس لري، نه نفسي خواهشات.
نه ییګ په زؤه کیګ أار شته، نه طمع.
نه له موقوفة ویګریګاٍي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ ګکوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پیګژني، نه غریب.
نه خګوک ییګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تریووي.
پوهیګإئ د ا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنیګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسیله ګکنګلیګ، چیګ هیګخګ بل خګیز ورسره د پرتلیګ وؤ نه دی، وګکګورئ لوی خګشګتن تعالی (ج) ،د بشر د لارشګوونیګ لپاره وخت پر وخت خپل پیغمبران رالیګإلي او هر پیغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبیق سپارشګتنه کؤیګ ده. اسماني ادیان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نیګکمرغه کولو او هوساینیګ لپاره ستر قوانین دي. اکثره بشري قوانین د همدیګ قوانینو په رنګا کیګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بیلابیګل قوانین وضع کؤي، خو وضعي قوانینو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبیق شوي چیګ عدالت ورسره ملګکګری وي. هغه وضعي قوانین چیګ ظلم او استبداد ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکگري وو او د عدالت خګرک په کيګ نه وو، أيګر لنأ عمر لرلای دی او بيا هم د أيګر سخت فشار او لکګشګت په وسيله په أيګره سختة تطبيق شوي، خو کله چيګ زور ختم شوی قوانين هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي حاکميت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمينوي او دواؤه بيا د خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته يوه تګولنه اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبيعت تګول نظام د يوه نظم يا قانون تابع دی، که د يويګ شيګبيګ لپاره هم د کائينانو او حګمکيګ په نظم يا قانون کيګ کګأوأي را منحګته شي نو دا نؤة به د سترکګو په رپ کيګ تباه شي، دغسيګ د بشري ژوند هره خوا چيګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له سختيګ کګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د حګنکګله د حګناورو تر منحګ هم يو أول قانون حاکم دی.
استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په أيګرو لنأو تګکو بيان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعريف غتګيګ غتګيګ ليکنيګ کؤي او کتابونه ييګ پريګ ليکلي، خو استاد الفت بيا په داسيګ يوه لنأ اعجازي کلام کيګ قانون او عدالت تعريف کؤي او اهميت ييګ ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرکگند کؤی چیگ سؤی ییبگ په یو وار لوستلو د مانا تـل ته کوزیگدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.
۲- أار او طمع
۳- موقوفي او ترفیع
۴- رشوت او تنخوا
۵- عناد او مراعات
۶- مخ او خگتگ
۷- زورور او غریب
۸- خپل او پردي

پـه بشـري تگولنـه کیـگ چیـگ هـر خگـوک د پورتنیـو مفاهیمو پر وؤاندیگ حگان تگینکگ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا لـه چا خگخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأار شي، یا د خپل حگان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شگه کؤي، یا چا سره عناد او مراعـات وکـؤي، چا ته مخ شگکاره کؤي او چا ته خگتگ، زورور او غریب تـه پـه یـوه سـترکگه ونـه کگوري او لـه خپـل واک و حگواک خگخـه د خپـل او پـردي پـر وؤانـدیگ نـا سـمه کگتگـه پورتـه کـؤي، نـو طبیعي خبره ده چیگ عدالت نه تطبیقیإي او تگولنه لـه توازنـه وحگي، کله چیگ په تگولنه کیگ بحران رامنحگته شي، نـو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تگولنیگ تگول و کگؤي ورسره زيانمنيگاِي او هيگچا تـه هـم، بيـگ ضـره کگتگـه نـه رسـيگاِي. نـو اسـتاد الفـت پـه تگولنـه کيـگ د بحرانونـو د تگـوليز حل پـه خاطر وايـي چيـگ تگـولنـه بايد

د ((شگه حاکم)) له خوا کنتگرول شي او دا ((شگه حاکم)) دده پـه نظـر (قـانون او عـدالت) دی، د مانيزيـگ شـگکلا تـر خگنکـگ د اسـتاد الفـت دديـگ نثـر لفظـي شـگکلا هـم د زياتيگ ستاينيگ وؤ ده.

دا نثـر پـه حقيقت کيـگ تگولیـگ يـوولس جمليـگ لـري، چيـگ تگولیـگ تاميـگ جمليـگ دي. دا سـيگ تاميـگ جمليگ چيگ اوإديگ نه دي، هره جمله پـه حقيقت کيگ له دوو برخو جوؤه ده، دويمه برخه که خگه هم پر (نه) باندیگ پيليگاِي، خو له لومؤة برخيگ سره ارتباط کيگ ده، د تاکيد او خوند لپاره شگه پيوستون شگيي، په ديگ نثر کيگ لکه د لنأيگ کيسيگ په شان شگه تلوسه موجوده ده ، سؤی پـه پيـل کيـگ نـه پوهيگاِي چيـگ ((شـگه حـاکم)) يانيـگ خگـه؟ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتګه لکه د لنأیګ کیسیګ د اوج په شان په وروستۀ برخه کیګ خلاصیګإي.

پوهیګإئ ! دا حاکم خګوک دی؟

هو ! قانون او عدالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبیاتو کې د شعري فورمونو په اړه خبرې کوو، نو پر دوو ډولو ادبیاتو له بحث سره مخامېږو: ۱- پښتو ګړني یا شفاهي ادبیات ۲- پښتو لیکني یا تحریري ادبیات.

۱-پښتو ګړني ادبیات: په پښتو ګړنیو ادبیاتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او برید ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د لیکنۍ شاعرۍ په انډول لږ مشخص (ثابت) او کوټلي دي. یوازې لنډۍ په پښتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره یې دیوې یا څو مسرو، اوازونو یا اهنګ په تغیر او تبدیل سره خپل شکل بدلوي، خو دابدلون دومره هم نه دی چې یو شعري فورم یا شکل له بل سره منطبق یا مدغم شي او یو بل سره یې توپیر و نه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کاکړۍ، نارې یا غړونه، لنډکۍ، سروکي، فالونه، د ښادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربیتې یا بګتۍ او ځینې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بیا خپل منځ کې نور نور شکلونه یا لږ تر لږه د بڼې تغیر لري. لنډۍ یوازېنی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه یو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که یو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستی توری(غږ) باید حتماً یو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم یو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نومول شوی او زور(zwar) یې هم بولي. د یادونې وړ ده چې تر زور(a) دمخه اواز هم باید یو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له یو ځای کېدو څخه یو منظم اهنګ یا ریتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وینا پر وخت د سړي خوله پرې ډکېږي. د لنډیو بل خصوصیت دا دی چې هره څلورمه مسره یې خجنه ده، یانې د هرې مسرې پر څلورمې څپې باید فشار یا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ توپیر له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دویمې، درېیمې، یا څلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، یانې درې څپې وروسته څلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې څلورمه څپه خجنه وي او بيا نور تر پايه همدا قاعده تعقيبوي او دا فورمول پر ټولو لنډيو يو شان د تطبيق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ يې نهه څپې او دويمه يې ديارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټوليز شمېر دوه ويشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپير دادی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زياتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقيت عام نه دی، څرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ايا په لرغونې دورې پورې اړه نيسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنيو شعري فورمونو شننه او څېړنه يوه اوږده بحث ته اړتيا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دويمې برخې، د پښتو ليکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو ليکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امير کروړ يو شعر دی، چې د محتوا له مخې ويارنه او د فورم له مخې دا سې ډول شعري يا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو يا شعري شکلونو لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاربیتو، بدلو، بګتیو، لوبو او کسرونو سره ورته والی ولري او نه هم له عربي ادبیاتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصیده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونکو په نظر دا شعر یا نظم زړو اریایي سندرو ته ورته یو شعر دی، د ځینو څېړونکو په نظر دا شعر د زړو اریایي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال یوه کړۍ ګڼل کېږي.

د امیر کروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند کې یې درې مسرې دي، د سر بند درېیمه مسره یې بیا پر دوو برخو وېشل کېږي، په حقیقت کې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنیو دوه بیتونو د مسرو قافیه تعقیبوي د بند وروستۍ مسرې دویمه برخه بیا له نورو بندونو سره هم تکرارېږي:

زه یم زمری په دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند و سند پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نستـــه له ما اتل نستـــه

په پورتنیو اتو بندونو کې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر (څوارلس څوارلس) څپې دی، او درېیمه مسره چې یوه برخه یې تکرار ده شپږ شپږ سېلابه دي، د نورو شپږو بندونو د مسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بیتونه یې اووه څپې دي، چې په دې ډول یې په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تېنګ کړی دی، سر بېره پر دې د اول،دویم، درېیم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر څنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د پښتو ژبې له ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابو هاشم ابن الزید سروانی له خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په درېیمې هجري پېړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې (ابي الینا) مشهور و ، د بغداد او سپدونکی او په دواړو سترګو ړوند و ، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې اخلاقي مسایل دي، چې د درهم د ستاینې په بڼه خلکو ته وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او قطعه یې بللې خو کله چې مورږ د شعر عربي متن ته مراجعه کوو ، هلته د غزل د فورم له معمول تعریف سره سمون خوري، پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم څرګندوي. سره له دې چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینه او درهمونه) په کې د قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تر منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او تر دې دمخه توري حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي)، نو ځکه سړي ته په پيل کې د اهنګ له پلوه پوره پوره منطبق نه برېښي، دا کېدی شي د ژباړې ستونزه هم وي، له نظم نه نظم ته ژباړه څه اسانه خبره نه ده، نه يوازې په مطلع کې، بلکې په نورو بيتونو کې هم د قافيو هماهنګي سل په سلو کې منطبقه نه ده، د ابو هاشم ابن الزيد السرواني له خوا د ابن خلدون دا ژباړل شوی غزل اووه بيتونه لري، چې د سر او پای بيتونه يې دا دي:

ژبـه هـم ښـه ويناکانـدي چـې يـې وينـه
د خاونـد پـه لاس کـې زر او درهمونـه
درهـم ژبـه ده کـه څـوک ژبـور کېـږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه

د بېتې نيکه مناجات: په پښتو لرغوني شاعرۍ کې يو مطرح شو د بيتې نيکه مناجات دي، چې ټول دوه بنده لري او سربېره پر دې يو بل بيت هم لري، چې د کسر يا تکرار په بڼه ورسره ويل کېږي، د دواړو بندونو د مسرو شمېر يې سره برابر،(شپږ شپږ) مسرې يا درې درې بيتونه دي د او ټول شعر يا نظم د مسرو د څپو شمېر هم سره مساوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا له مخې دا شعر ديني مناجات دي، خود فورم له مخې مثنوي ته ورته ښکاري، ځکه چې هر بيت يې په خپل منځ کې مقفی دی، خو دا چې هر درې بيته وروسته يو بيت د تکرار يا کسر په بڼه لوېږي، له مثنوي څخه خپله بڼه بدلوي، مانا دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعرۍ په اهنګ پخوانیو اریایي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعرۍ کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیټ نیکه مناجات:

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي دغرو لمنې زموږ کېږدۍ په کې پلنې

دا وګړي دې بر کړې خدایه
لویه خدایه لویه خدایه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تېښته وکړه له ابلیسه چې ابلیس لعین ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون بېلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعرۍ د فورمونو رنګ پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړي چوکاټ کې نه ځايږي.

کـه یون دی یون دی　　مخکې بیلتون دی
لــه کـسي غره څخه　　ځـي خـرښبون دی....

څلور څلور مسرې د يوه بند په شکل يو ځای شوي دي:
د خرښبون نظم:

بـېلتانه ناره مې وسوه پـه کـور بانـدې
نه پوهېږم چې بـه څه وي پـېښ پـه ورانـدې
لــه خپلوانـو بـه بېلېـږم پـه سـرو سـترګو
دواړه سـترګې مـې پـه وينـو دي ژړانـدې

د شــيخ رضـی لـودي او نصـر لـودي نظمونـه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشاعرې بڼه لري، د فـورم لـه مخې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونـه لري، يـانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعـد پـرې تطبېقېـږي، خـو يوازې دومره توپير لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قـافيې ده او د نـورو مسـرو قافيـه د لـومړي بيـت د دويمـې مسـرې قافيـه تعقيبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رضی لودي د نظم څو بیتونه:

د الحاد په لور دې ترپلل ګروه دې زموږ وکوراوه
موږ رونېلي په زیارنه تا په توراوه په تور او

او د هغه په ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الحاد په تور تورن سوم زه لرغون خو ملحد نه یم
زما دښنه هسې تور راکړي که ملحد یم د دښنه یم

په لرغوني ادب کې د قصیدې فورم: پښتو ادب ته د قصیدې فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لومړی بېلګه یې د شیخ اسعد سوري لاسته راغلې قصیده ده. د شیخ اسعد سوري قصیدې له پوخوالي داسې بریښي چې پښتو ادب کې به تردې دمخه هم زیاتې قصیدې پنځېدلې او په خپله شیخ اسعد سوري به هم ډېرې زیاتې قصیدې لیکلې وي، چې د قصیدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تر ده دمخه او خپله دده نورې قصیدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصیده په پښتو ادب کې لرغوني قصیده ګڼلای شو، قصیده هغه ډول شعري یا نظمي فورم دی، چې د سر بیت یې مقفی وي، ردیف په کې اختیاري دی، قافیه په کې حتمي ده، د نورو بیتونو د دویمو مسرو قافیه یې د لومړي مقفی بیت قافیه تعقیبوي، د بیتونو شمېر یې له پنځه لسو څخه تر سوو بیتونو پورې اټکل شوی دی، د قصیدې د معمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف له مخې قصیده درې برخې لري، چې د پیل برخې ته یې تشبیب یا تغزل وایي او معمولاً د طبیعت ستاینه په کې کېږي، دویمې برخې ته یې اصلي موضوع وایي چې د ممدوح ستاینه په کې کېږي او درېیمه برخه یې دعائیه ده. د شیخ اسعد قصیده چې د محمد سوري (د سوریانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې یوه دردونکې ویرنه ده.

دا قصیده د محمد سوري د مرګ رنځه انځورګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثیر ښندي، دا قصیده ټوله ۴۴ بیتونه لري چې د قصیدې له معمول تعریف سره سم ټول اړخونه یې رانغاړلي دي، د سر، منځ او پای څو بیتونه یې دادي:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بیدیا غوړېده وکا
ریژوي یې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بیتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبله په دې غشي هزار
پر سوریو باندې ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

د پای څو بیتونه:

سخ په تا ای محمده د غور لمر وې
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
که سوري دې پر ننګ ویر کاندي ویرمن سول
هم به ویاړي ستا په نوم ستا په تبار
په جنت کې دې وه تون زموږ واکمنه
هم پر تا دې وي ډېر لور د غفار

د دې قصیدې هندسي شکل په دې ډول دی:

+__________________

قافیه　+__________________

____

+__________________

____

ترپایه　+__________________

د ښکارندوی غوري قصیده: بله مهمه قصیده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصیده ده، چې پر هند یې د سلطان شهاب الدین غوري د فتوحاتو په تعریف کې ویلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محتوا له مخې يوه ستاينه بلل کېږي. دا قصيده ټوله (۴۵) بيتونه لري او د قصيدې له معمول تعريف سره سم درې برخې تشبيب يا تغزل اصلي موضوع او د عائيه لري، دا قصيده هم لکه د شيخ اسعد سوري دهغې په شان په قافيه پای مومي او رديف نه لري. د سر، منځ او پای څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلو نکي بيا کړه سينګارونه
بيا يې ولونل په غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طيلسان زمردي واغوسته غرونه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د برې پر نيلي سپور سي
په لاهور يې د مېړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب دنړۍ لمر دی
تورستان يې کړه رڼا په جهادونه

د پای بيتونه:

په رڼا اوسه ته تل د دين شهابه
نوم دې تل وه پر دريغ په نمزدکونه
ستا په زېرمه دې خاوند لوی ښتن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـورږ خـــو ستـــا پـــه نامه يونه څو چې يونه.

د شيخ اسعد سوري او د ښکارندوی غـوري قصيدې دوا ړه د انځورګری او د طبيعـت د مناظرو د ترسيم او د پېښـو د واقعـي ثبت لـه مخې دا سې لـوړې قصيدې دي چې تراوسه يې پښـتو ادب کې سارى نه شته.

په لرغوني پښتو ادب کې غـزل: سره لـه دې چې غـزل تـه ورتـه ځينـې نظمونـه پـه پښـتو ادب کـې تـر اتمـې هجـري پېړۍ د مخه هم ليـدل کېږي، خو پښـتو ادب کې پـه منظم ډول غـزل د اتمې هجـري پېړۍ دويمه نيمـايي کې، اکبر زمينـداروي پيـل کړی دی.

اکبر زمينـداوری د ديوان خاونـد و چې څو پـانې يې استاد حبيبي تـه لاس تـه ورغلي دي. پـه دې لاسته راغلـو پـاڼو کـې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې د هنر، هغه وخت او شـکلي سکښـت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل کېږي، چې دلتـه يې يو څو بيتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل ځان له حیرانیه څه ویل کړم
د عشق ویر به تل په خپله پټول کړم
ما مدام لکه بورا پر ګلو کشت کړ
اوس به ځم په سر تور سر فراق د ګل کړم...

او وروستی بیت:

د بېلتون له ویره ژاړم او ښکې وینې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بیتونه لري چې (ویل، پټول، ښندل او...) یې د قافیې کلمې دي او (کړم کړم) یې ردیف دی. د بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شمېر یې سره مساوي دی، مطلع او مقطع چې د غزل یوه ځانګړتیا ده، دواړه په کې خوندي دي. د محتوا له مخې هم له غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع یې تغزلي ده.

په لرغوني ادب کې مثنوي: په پښتو ادب کې د پوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقریباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زمینداوري د دیوان په هغو پاڼو کې لیدل کېږي چې د استاد حبیبي لاس ته ورغلې وې، په دې پاڼو کې د زمینداوري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنوي هغه شعري فورم دی چې له عربي څخه پښتو ته راغلی دی، ځانګړتیا یې داده چې هر بیت یې ځانته ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز — نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو — په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو — چې نږدې نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a______________
a ______________
b ___________ ردیف اختیاري دی
b____________
c __________
c __________

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پیاله راکړه ــــ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اوریدلې مې قصه ده ـــ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غربتنامه:

له نیکانو روایت دی ــــ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو ، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خړې وربځې ژاړي له پاسه ــــ کویله غږ کا بېلتون له لاسه
یه هغه لوني ګوهر په خول ستا ــــ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ـــ ګوره اوربځې د داد له پاسه
خول مې د عدل په درو رونړ دی ـــ جهان به زیب مومي زما له لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعي عام شکل دادی:

a__________

a________ ردیف اختیاري دی.

____

a__________

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

د نورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راځي او همغه اریایي خصوصیت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر یو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصیده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر یوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ایډیال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پورې په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا په اړه د مستقلو اثارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوریو وېشل کېدی شي، لومړی هغه څېړنې چې د بهرنیو پوهانو له خوا ترسره شوي او دویم هغه لیکنې دي چې د کورنیو څېړونکو او پوهانو له خوا تر سره شوي دي، ددې څېړنو او لیکنو یوه برخه دو دیزه بڼه لري چې په ټولنه کې د خپل وخت د دودیزو علومو او تعاملاتو په نتیجه کې یې خوشال مطالعه کړی او څېړلی دی، د لیکنو دویمه برخه هغه ده چې خوشال یې د معاصرو علومو، کره کتنې او څېړنو په نتیجه کې له هر ډول سیاسي، ټولنیزو، قومي او اخلاقي تمایلاتو پرته، د نوې پوهې او د تحقیق او تحلیل د نویو میتودونو په رڼا کې څېړلای او تحلیل کړی دی، زموږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه یو هم د هېواد ډېر ځیرمن لیکوال، څېړونکی او کره کتونکی کاندید اکاډمسین سرمحقق محمد صدیق روهي دی، چې په څو مقالو کې یې خوشال بابا په ناپېیلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد محمد صدیق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې لیکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال ختک سوات نامه د ټولنیزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ایډیال او خوشال د اخلاقي ایډیال په حیث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړي چې هره یوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړي او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو موړو لیکنو کې سربېره د خوشال پر کلیاتو (د کابل چاپ) هم یوه ارزښتمنه سریزه لیکلې، دغه راز د هېواد په ځینو علمي مجلو کې یې هم د خوشال په اړه علمي او تحلیلي لیکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ایډیال)) په نامه د استاد روهي یو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا لیکنې ولې د زیات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې یې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې یې ماستري درلوده او په ادبپوهنه کې د زیاتې مطالعې خاوند و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې يې يو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) ليکلی دی، استاد روهي د زيات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره يې په اکثرو ليکنو په تېره بيا په کره کتنه کې زيات ليدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه يې چې شنلي نو هغه يې د دليل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د ليکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې يوه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانيت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ايډيال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو د مخه اخلاقي ايډيال تعريفوي، کله چې د يو شي تعريف مشخص شي، نو بيا د هغه شي پر ماهيت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وايي: ((اخلاقي ايډيال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ويل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل ښه ولري، اخلاقي ايډيال د يوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرايط منعکسوي او په اجتماعي ايډيال سره توافق پيدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعريف له مخې د خوشال د اخلاقي ايډيال په باب وايي: ((څرنګه چې خوشال د فيوډاليزم د اجتماعي- اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورماسیون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښکاري، چې د خوشال اخلاقي ایډیال دې په یوه قومي مشر یا اشرافي شخصیت کې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فکر د هغه اخلاقي ایډیال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) کې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وایي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځکه چې له یوې خوا په پښتني قبیلو کې دا دود دی کله چې یو نوی قومي مشر یا خان د خلکو له خوا وټاکل شي، د هغه پر سر پګړۍ یا پټکی تړي او د پټکي تړلو وروسته خلک هغه ته مبارکي ورکوي، له بلې خوا، په پښتنو کې پټکی یا دستار د عزت او وقار سمبول دی، استاد روهي زیاتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاکلي دي) که چېرې په یوه شخص کې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي کمال یوه نمونه یا اخلاقي ایډیال ویلای شو، استاد روهي زیاتوي: که موږ د اخلاقي ایډیال په برخه کې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (کویټلیان) له اثارو سره پرتله کړو ډېر ټکي به په کې مشترک پیدا کړو، نو ځکه استاد روهي وایي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال (دستارنامه) دیوه اخلاقي ایډیال په حیث نوې څېره نه ده، استا د روهي وایي: د خوشال موډل د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان موډل (چې د مرییتوب د دورې څرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: «د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې د دې ټکي یادونه هم ضروري ده، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال څرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپېریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف یې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت، علم، شجاعت، سخاوت، راستي، خوشخویي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، موسيقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وکرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ایډیال د نړۍ د يو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ایډیال سره پرتله کوي او هغو لارو چارو ته ګوته نيسي، چې يو شخص پرې دې معيار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دوارو معيارونو او لارو ته اشاره کوي، چې اخلاقي ایډیال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حکم وکړي، قضاوت لوستونکو ته پرېږدي، استاد رورهي وايي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه کې راغلی دی، د لوړې طبقې ایډیال دی، ليکن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ایډیال په کومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا کوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پيدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده کړې او سواد څخه زيات څه نه شي زده کولای، خوشال البته پر وراثت باندې تکيه کوي، ليکن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه يوازې هنرونه د زده کړې له لارې لاس ته راځي، بلکې دی خصلتونه هم کسبي بولي، دی وايي: ((امير لره بويه چې ځان په شرع اراسته کا، بيا د ولايت ظاهري، د سياست هنرونه، خويونه، خصلتونه زده کا.)) سره له دې چې پورته بحث کې استاد روهي د کوم نظر پلوي نه کوي، خو د متن له قرينې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سې ښکاري چې استاد د یوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائیدوي، خوشال د اخلاقي ایډیال یا شخصیت د جوړېدو لپاره ټول شرایط کسبي بللي، چې هر څوک یې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زیار او زحمت هم دخیل ګڼي او دا یې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معیارونه پوره کړي، نو بیا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بیا د ټولې ټولنې په لوړې یا اولې طبقې پورې اړه پیدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی، چې د ټولنې د مشرۍ وړتیا پیدا کوي، نو باید د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظریه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظریاتو سره چې وایي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې اوسنۍ میتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټیټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابلیت ونه لري او یا دې ترې لوی شخصیتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصیت په جوړونه کې ارثیت ځکه دخیل بولي، چې دا د شخصیت جوړونې منشا ده، اوسنۍ اروا پوهنه هم دا تائیدوي، چې د انسان د شخصیت وده د نطفې له تشکل څخه راپیلېږي، محیطي او بیا اجتماعي شرایط په کې اساسي نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ایډیال په لیکنه کې دې نتیجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ایډیال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معیارونو له مخې د اخلاقي ایډیال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معیارونه (شل هنرونه او شل خصلتونه) یې په وجود کې لیدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحلیل له مخې دې نتیجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ایډیال یوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي))

وياؤنه ده که حماسه؟

((شاهنامه احمد شاه ابدالي)) د حافظ ککل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چیگ په هند کیگ ییگ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او برياوو په باب ليکلی دی. دا اثر لومړی حگل پر **۱۹۲۵**م کال د يو زر تگوکو په شميگر د مشتاق احمد مشتاق په تدوين او د مولانا عبدالقادر په((پيگژندککلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وينا د ديگ اثر اصلي نوم((شاهنامه احمديه)) و، خو دوی ورته حگکه د ((شاهنامه احمدشاه ابدالي)) نوم غوره کؤ چيگ ديگ نوم ورسره أيگراؤخ لکگاوه.

حافظ ککل محمد مرغزي، د مرغز د کلي او سيگدونکی و او د شاهناميگ له متن خگخه د اسيگ شگکاري چيگ دی د احمد شاه بابا د وخت سؤی او په جنگگونو کيگ د هغه له لشگکرو سره ملگگری و، دده په خپله وينا د ديگ شاهناميگ د ليکلو حکم هم ورته پخپله د بادشاه(احمد شاه بابا) له خوا شوی و، دی وايي:

چيـــــگ فرمـــــان د شهريــــــارو
پـــــه زيـــــبا شگکلـــــی ککفـــــتارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیگ حافظ دیگ شاهنامه که
په جهان دیگ دا نامه که
شاهنامه دیگ که رنکگین
جوؤ زیبا در ثمین
پکیگ حال دیگ د جهان وي
شگه کگنجونه دیگ عیان وي
شه مذکور دیگ که د جنکگ
چیگ پریگ صاف شي دزؤه زنکگ
د بادشاه دیگ حال بیان که
دا چیگ سیر بییگ په جهان که
د احمد شاه دُر دوران
پکیگ حال میگ کؤ بیان.

حافظ مرغزي دا کتاب پر یو زرشپإ او یا یم (۱۰۷۲) هگ ق کال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ د دیگ خبریگ یادونه کوي او وایي چیگ دا شاهنامه بییگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پشگتنو د پاره یاره   ماخواري وکؤه بسیاره
که شگگه وکؤیگ پریگ نظر   ته به شیگر سیگ د
کشور
چیگ زرسل وو اویا کاله   سن د هجر زما لاله
شپإ ته نور کؤه سره ضم   چیگ تاریخ نه شي تریگ کم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـا عمر دی پنحگوس   خگـه لـه مـا وشـو افسـوس

په پورتنیو خگو بیتونو کیگ ددیگ اثر(شاهنامیگ) د لیکلو وجه او علت خگرکگند شول، خو اوس راحگو دیگته چیگ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو یا انواعو کیگ حسابیگإي؟اکثره شاهنامیگ چیگ لیکل شوي په هغوی کیگ تـاریخي کیسـیگ، د پاچایـانو اتلـولي، تـوره او میگؤانـه او جنککـي پیگشـگیگ بیـان شـوي، نـو حگکـه خـو اکثـره شاهنامیگ په حماسو او یا هم په حماسي اثارو کیگ شمیگرل کیگإي اوس چیگ زموإ تر بحث لاندیگ موضوع د ((احمدشاه ابدالي شاهنامه)) ده، په دیگ کیگ لـه خگو پوشـگتنو سره مخامخیگإو او یا هم خگو پوشگتنو ته باید حگواب ورکؤو، تر تگولو د مخه کیگدی شي دا پوشگتنیگ مطرح شي چیگ ایا دا شاهنامه ویاؤنه ده که حماسه؟ یو حکایتي داستان دی که حماسي نظم یا شعر؟ د کوم یو معنوي أول خصوصیات په کیگ زیات دي؟ د فـورم لـه مخیـگ پـه کـوم أول نظمونـو کیـگ راحگـي؟ایـا د حماسیگ د لیکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ایا نورو شاعرانو هم د شاهنامیگ د لیکنیگ لپاره له دیگ أول فورم خگخه کار اخیستی که نه؟ او که اخیستی ییگ وي وجه ییگ خگه ده؟ خو ددیـگ تگولـو پوشـگتنو پـه منحـگ کیـگ دوه پوشـگتنیگ چیگ تر نورو زیاتیگ مطرح دي دادي چیگ دا شاهنامه ، ویاؤنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیگ لپاره چیگ دیگ پوشگتنو ته معقول او مناسب حگوابونه پیدا کؤو، شگه‌به‌دا وي چیگ د حماسیگ پیگژندنیگ د اصولو او معیارونو په‌رنگا کیگ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه‌په‌ادبي أولونو کیگ أیگر لرغوني أول‌دی په‌حماسه کیگ تر تاریخي دورانه‌وؤاندیگ زمانیگ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیگ د لومؤنیو زمانو کگزارش‌دی حماسه په‌هغه‌دوران کیگ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیگ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تگول پکیگ سره ککأیگإي)).

حگینیگ کسان کله کله په ادبي خگیگؤنو کیگ د حماسیگ، حماسي شعر او ویاؤنیگ (فخرییگ) تر منحگ توپیر نه کوي، په داسیگ حال کیگ چیگ دا دریگ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیگ یو أول‌دی، چیگ د یو ملت، قوم، قبیلیگ یا شخص د میگؤانیگ او توریگ کیسیگ او جنککي کارنامیگ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنککي او حماسي اشعار حماسه‌نه شي جوؤولای، که‌خگه‌هم حماسه‌له حماسي او جنککي اشعارو خگخه جوؤیگإي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه‌نه‌ده.د حماسیگ یو شرط دادی چیگ پیگشگیگ په‌کیگ په‌داستاني أول بیان شویگ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم ویاؤنه کیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط حتمي نه دی. یو رزمي شعر کیګدی شي هیګخګ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنګګ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کیګ هم یو شاعر کولای شي د خپل حګان پر برياوو او یا هم د خپل تګبر پر برياوو او لاسته راوؤونو وویاؤي، لکه د امیر کروؤ شعر چیګ د خپل حګان د اتلولیو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او ویاؤنه کیګ مهمه نه ده چیګ شعر دیګ داستاني او یا حکایتي بنګه ولري په ویاؤنه یا حماسیګ کیګ دا هم مهمه نه ده، چیګ یو شاعر دیګ لرغونیګ زمانیګ ته لاؤ شي او د هغو پیګشګو بیان دیګ وکؤي، خو حماسه کیګ بیا د لرغونو پیګشګو بیان هم راحګي. د دوکتور سیروس سمیسار په نظر:

((حماسه قدیمترینه او مهمترینه ادبي نوع ده چیګ د قبل التاریخ زمانیګ تاریخ بیانوي.))

((خګنکګه چیګ حماسیګ دأیګرو لرغونو او لومؤیو وختونو خاطریګ دي، نو په دیګ حساب د شفاهي کیسو او نکلونو په شکل سینه په سینه رانقل شوي او تر هغیګ چیګ په یوه زماني مقطع کیګ بیګ خګوک لیکلو ته پیدا شوي او لیکلي بیګ دي.))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کیګ حګینیګ داسیګ خصوصیات شته چیګ هغه د نؤة په اکثرو حماسو کیګ مشترک دي او حګینیګ داسیګ حګانګګؤتیاویګ هم شته چیګ هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغیګ یویګ ژبیګ په حماسو پوریګ محدودیګ دي پشګتو حماسیګ د نؤة د حماسو د عامو حګانکګؤنو تر خګنکګ حګینیګ د اسیګ حګانکګؤتیاویګ هم لري چیګ هغه د نؤة په نورو حماسو کیګ نه تر سترکګو کیګإي، دا حګانکګؤتیاویګ د پشګتنو د عام کلتور تابع دي او له همدیګ کلتوري، قومي، قبیله یي تعاملاتو بیګ ا لهام اخیستی دی.

دا أول خصوصیات بیا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کیګ نه تر سترکګو کیګإي او یا هم لإ تر سترکګو کیګإي، اوس راحګو دیګته چیګ د حماسیګ د عامو خصوصیاتو له جملیګ خګخه کوم خصوصیات تر زیاته او کوم خصوصیات تر کمه بریده پر (احمد شاهي شاهنامیګ) د تطبیق وؤدي؟

۱- د حماسیګ په عامو حګانکګؤتیاوو کیګ یوه دا ده چیګ ((د جنکګ، بهادرة، میګؤانیګ، پهلوانة او شهسوارة کیسیګ په کیګ راغلي وي))

د پورتني معیار له مخیګ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په دیګ معیار خو پوره حګکه ده چیګ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشګکرو د بیګلابیګلو لشګکر مشرانو د توریګ، بهادرة او جنګګي اتلولیو کیسیګ په کیګ بیان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنګګ داستان داسیګ بیانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار ازمــوده د جنکــگ پــه کـــار
پـــه دا لـــور د شـــالامـار چیـــگ ازبـــک هـــم د حـــصار
د راوي پـــه دا کگفتـــار د قرغـــز حگوانـــان تیـــار

۲- د حماسـیگ یـو ه بلـه حگانکگؤنـه دا ده چیـگ حیوانـات پـه کیگ ستر نقش لري، حتی کله کلـه دا نقش أیگره اخلاقي بنگه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکـگ کیـگ د هغـوی رول پــه ککوتــه شــوی او خپلیــگ لشگکریگ ییگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو پـه شـان حیوانات پـه دیـگ اثـر کیـگ هغـه رول نـه لـري لکـه پـه نـورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یو ه حگانکگؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

پـه احمد شـاهي شـاهنامه کیـگ سره لـه دیـگ چیـگ وحشـتناکو حیوانــاتو ســره د انســانانو تــن پــه تــن جکگؤیــگ کیســیگ نــه دي راغلـي، خـو پـه جکگـؤه کیـگ أیگـر حگایـه د جنکگـي وسیلو پـه توکگه د حیواناتو یادونیگ راغلـي، خـو د دیـگ پـر حگـای د خپلـو لشگکرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغـه بلـه خوا ییگ پوره کؤیگ چیگ تر حده زیاته مبالغه په کیگ وي، لکـه غلـو او اغراق، مثلاً له درانو لشـگکرو خگخـه د صمد خان یادونـه کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیگ د خپل ورور (شفیق) په مرګګ ییګ سینه کباب وه، خو بیا ییګ هم پر د شګمن سختیګ حملیګ کولیګ او هغوی ییګ تار و مار کړل او یا هم د نورو جنګګیالیو یادونه

۴- په حماسه کیګ یاد شوي بوتګي، ونیګ او میګویګ زیاتره جادویي او خارق العاده خصوصیات لري.

د حافظ کګل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کیګ سره له دیګ چیګ د حماسیګ کګنګ شمیګر خصوصیات لري، خو د ونو، بوتګو او میګوو د داسیګ کومیګ خاصیګ خارق العاده پیګشګیګ کیسه یا داستان په کیګ نه دی راغلی چیګ د سؤي پام حګان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتلان معمولاً ما فوق الطبیعي انسانان شګودل کیګاږي.

په دیګ شاهنامه کیګ انسانان ما فوق الطبیعي انسانان نه دي شګودل شوي، خو د هر جنګګ د داستان اتل طبعاً تر عادي انسانانو لوؤ شګودل شوی دی. خو دا لوؤتیا دومره نه ده چیګ افسانه یي برید ته ورسیګاږي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العاده وي او د منطق په تله نه تلل کیګاږي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کیګ د اتلانو کارونه د منطق له معیاره دومره لریګ نه دي خو داسیګ هم نه دي چیګ سل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلو کیګ دیګ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحګي او هغه مهال چیګ د جنکګ کوم حالات وو او سیاسي تاریخونو ثبت کؤي، تر هغو معیارونو لوؤ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیګ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیګاِي.

په دیګ منظوم داستان کیګ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیګ شاهنامه کیګ مرکزي اتل احمد شابابا دی چیګ فتوحات د هغه په امر تر سره کیګاِي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیګاِي او نه په دیګ داستان کیګ دده د معادل کوم اتل یادونه شویګ ده، البته د احمد شاه بابا د لشګکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیګاِي او هغوی ته ماتیګ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشګکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیګ د هندوستان د لشګکرو له حګینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیګاِي او له یو وزیر سره تن په تن جګګؤه کوي، حاجي جمال چیګ د درانو لشګکرو مشر دی په دیګ اثر کیګ راغلي چیګ عسکر بییګ د مستو خوني فیلانو په شان د دشګمن پر لشګکر حملیګ کولیګ، په دیګ جګګؤه کیګ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ ګګولة لګګیګاِي او زیګر وزبر کیګاِي، دیګ جنکګ کیګ چیګ د هند کوم لشګکر راغلی و هغه د درانو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تگـول زیگـر وزبـر شـو. د همـدیگ جنکـگ پـه خـاطر کلـه چیـگ احمدشاه بابا د سر هند پر لوري د تکگ نیت وکؤ نو د جنکگ تدبیر بیگ ونیو:

چیـــگ تـــدبیر وشـــه د جنکـــگ
تمـــام ورک شـــه د زؤه زنکـــگ
تمـــام فـــوج پـــه جنکـــگ تـــیار
ســـپین بازونـــه شـــوه د شـــگکار
لـــــــه لاهـــــــوره شـــــــو روان
پـــــــه دا لار د هندوســـــــتان

۸- د حماسو اتلان اکثره په یوه اوإده او خطرناک سفر وحگي.

احمدشـاه بابـا (د احمدشـاهي شـاهنامیگ) د اتـل پـه توکگـه د هندوسـتان پـر یـوه اوإده سـفر وحگـي، د هندوسـتان تـر فتحیـگ وروسته مشهد ته حگي، د مشـهد واکمـن بیـگ تابعدار کیگإي او بیـا نیشـاپور تـه مخـه کـوي، هلتـه لـه یـوه سـخت ژمـي سـره مخامخیگإي، خو دي په خپـل تـدبیر مخکیـگ تـر دیـگ چیـگ د ژمي یخني بیگ لشگکریگ تباه کؤي، له نیشاپور خگخه لشـگکر کندهار ته لیگإي او له مرکگه ژغورل کیگإي، دا ژمـی دومـره سخت و چیگ أیگر کم ژوندي موجودات ور خگخه پاتیگ شول.

۹- د حماسو اتلان أیگریگ کارنامیگ کـوي چیـگ زیـاتره ملي او معنوي ارزشگتونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کې هم چې د جنګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزښتونه لري، ملي ارزښت يې په دې کې و چې د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زور واکو ښکښه يې ښه هېڅ اد خوندي کاوه او هغه جنګونه چې دوی په نورو هېوادونو کې کول، که هغه يې هلته نه وای کړي، نو دا جنګونه به يې په خپل هېواد کې کول، د هغه وخت سياسي او نظامي خصوصياتو ته چې هېڅ هم په خپل ښکڼکې مستقل او قوي ګکاونأی نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هېواد غښتلی او يو موټی کړی نه وای او د غليمانو نيتونه او قوتونه يې تر هېواده لرې ختني کړي نه وای، نو جنګ به د افغانانو په کور کې بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګي تدبير تر څنګه يو سوله دوست، زاهد او صوفي مشرو. د يو مشهور روايت له مخې يو وخت يې د کندهار ښار د ساتنې لپاره دفاعي ديوال شروع کړ، نو مور يې (زرغونې انا) ورته ووېل چې زويه دا څه کوې؟ هغه ورته ووېل چې د ښار د دفاع لپاره ديوال جوړوم، هغې ورته ووېل د ښمن چې تر ښاره راغی نو بيا دفاع مانا نه لري، د ښمن بايد له ښاره لرې له منځه يوسې. دې خبرې د احمد شاه بابا په ذهن کې تغير راووست او په هغو سيمو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر ته متوجه شو چیگ خطر تریگ راولاؤیگدلای شو. حگینیگ تنکگ نظره متعصبین د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو ته د کینیگ په سترکگه کگوري، واقعیتونه تحریفوي او وایي چیگ ضرورنه و هغه نوریگ سیمیگ فتح کؤیگ وای، حگینیگ نور بیا حگان د وطن أیگر "خواخوإي "کگنگي او وایي چیگ احمد شاه بابا باید کورنیو اصلاحاتو ته أیگره پاملرنه کؤیگ وای نظر فتوحاتو ته! خو هغه تاریخپوهان او تگولنپوهان چیگ د احمد شاه بابا د زمانیگ تگولنیز، سیاسي، اقتصادي، پوحگي، مذهبي، کلتوري او نور حالات ورته شگه معلوم دي، هغوی د هغه وخت د سیاسي تگولنیزو تعاملاتو په رنگا کیگ د احمدشاه بابا تدبیر او عمل ته په أیگره درنه سترکگه کگوري او افرین ورته وایي، د دوی د نظرونو د یووالي نتیجه او نچوؤ دا دی چیگ احمدشاه بابا په خپلو فتوحاتو کیگ دا ستر بریالیتوبونه لاسته راوؤل چیگ بییگ په کوردننه بیگلابیگلیگ افغاني قبیلیگ د ملت او مملکت په لوشگي کیگ سره راتگولیگ کؤیگ او دوی ته بییگ د داخلي اختلافونو د را برسیگره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل بییگ شاوخوا غلیمان دومره کمزوري کؤل چیگ دده رامنحگته کؤی دولت بییگ أیگر موده له کگواشگه خوندي پاتیگ شو. د احمدشاه بابا د فتوحاتو ملي ارزشگت همدا و چیگ زموإ تگولنیگ ته بییگ درلود، ددیگ تر خگنکگ احمدشاه بابا یو صوفي مشربه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر اسـلام مـین پاچـا و ، د شـاوخوا تګولـو مسـلمانانو ورخګخـه د مرسـتیګ هیلـه وه، پـه همـدیګ خـاطر د بخـارا مسـلمان پاچـا ورخګخـه د تزاریـانو لـه ظلمـه د خلاصـون غوشـګتنه وکـؤه، دهنـد د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورخګخه له مرهتګیـانو خګخه د هنـد د مسلمانانو دخلاصـون هیلـه وکـؤه او احمـد شـاه بابـا دا دواؤه کارونـه ترسره کـؤل، یانیـګ احمد شـا بابا د اسلام د بـري پـه خـاطر هـم زیاتـه اتلولي وشګوده، د ایران پر لوري لشګکرکشي هم پـه دیـګ نیت وه چیـګ د ایـران د سیاسـي او مـذهبي نفـوذ مخنیـوی وکـؤي او کـه چیګریـګ ییـګ دا کـار نـه وای کـؤی، نـو ددیـګ احتمـال و چیـګ ایرانیان د نادرافشار او ککرکګین د وختونو پـه شـان بیـا افغانسـتان د خپل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تر احمد شاه بابـا د مخـه دوران تاریخ لیکونکو تـه معلوم دی چیـګ خګـو مره ظلم پـر دیـګ خـاوره واکمـن و ، حـافظ ککـل محمـد مرغـزي هـم پـه خپـل اثـر کیـګ تـر احمد شاه بابا دمخه د نادر افشار د ظلم کیسـه کـؤیـګ ده او فکـر کـوم چیګ د همدغه یوه حالت بیان هم کولای شي پـه دیـګ برخـه کیـګ د معترضینو غرضـي پوشـګتنو تـه یـو شـګه حګـواب شـي. مرغـزي پـه احمد شاهي شاهنامه کیـګ وایي:

هـلاکـــو صـــفت عـــیان شـــه
نمـــودار پـــه دا جهـــان شـــه
پـــه شـــکست بـــلند شـــه اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص تریګ نه شو د چا کور
سند ییګ درست زیګروزبر که
بیګ بالینه ییګ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرګګ وروسته د احمد شاه بابا په باب وایي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیګ لباس ییګ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په دده جوؤه
د قسمت په حګای کیګ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنګګونو کیګ له بیګلا بیګلو وسلو خګخه کار اخلي لکه نیګزه، خنجر، توره، غشي، لیندۀ او نور ، د جنګګ په اوزارو کیګ غولونه او فریګب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیګ پر پورته ذکر شویو جنګګي وسایلو سربیګره د جنګګ له عصري وسایلو لکه توپونو خګخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جګګؤه کیګ دهند یو وزیر د توپ په ګګولۀ الوزول شوی و، خو جعل، تذویر، فریګب او غولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ ییګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه حګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په حګواب کیګ وویل:

که خلاف که شهنواز
دی به شي په غم کګداز
چیګ اقبال لرم بلند
و هر چا وته خګګر کګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو ، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، کګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری ییګ ونیو.

د شاهنواز کګوره بد قول
په دا قول وکؤه بول
ده ویګ اسباب لرم د جنګګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چیگ تر دیگ وخته ییگ په پرده کیگ ساتلی و ، هغه راز خگر کگند کؤ او جنکگ ته ییگ تیاری ونیو ، دا جکگؤه د (شالامار) په نامه یادیگاِي، په دیگ جکگؤه کیگ شهنواز ماتیگ خوري، لشگکر ییگ تار ومار کیگاِي او داحمد شاه بابا لشگکریگ بریالة کیگاِي

په جکگؤه کیگ د فریگب او درغلة بله بیگلکگه دا ده کله چیگ احمد شاه بابا له هند خگخه کندهار ته متوجه کیگاِي، د (منو) په نوم یو شخص او د هغه (وزیر) زوی چیگ پخوا ییگ جنکگ کیگ ماتیگ خوؤلیگ وه، د هند د یو واکمن (خسرو) له خوا ورته ویل کیگاِي، چیگ تا به د لاهور حاکم کؤو ، (منو) په أیگره خوشالة لاهور ته راغی او غوشگتل ییگ کابل او کندهار ته هم لاؤ شي. خو دیگ وخت کیگ احمد شاه بابا له هندوستانه د کابل پر لوري خطر ته متوجه کیگاِي، نو له کندهاره د هندوستان پر لوري حرکت کوي، کله چیگ پنجاب ته داخلیگاِي، نو پر د شگمنانو ماتم راحگي، د (منو) لشگکر ماتیگاِي ، سره له دیگ چیگ (اووه زره) سکان ییگ ملاتؤ ته راغلي وو ، خو بیا ییگ هم ماتیگ وخوؤه. (منو) چیگ کله د جنکگ حالات ولیدل چیگ تگول پنجاب تباه کیگاِي، نو سولیگ ته لیگوال شو ، نو احمد شاه بابا ته ییگ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایلچي(استازي) پەلاس پیغام راولیگاٖه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله کؤه، (منو) بیگ وباشگه‌او دیگ سره (منو) زیات خوشاله شو.(منو) د هندوستان د والي په توکگه پاتیگ شو، خو (منو) ته بیگ دا وویل که‌له تابعدارهٔ خگخه دیگ سرغؤونه وکؤه، نو بیا به تگول پنجاب تباه شي.

تر دیگ وروسته احمدشاه بابا د مشهد په فکرکیگ شو، کله چیگ د (مشهد) پر لوري رهي شو، نو دهغه حگای واکمن (شاه رخ خان) أیگر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته بیگ یو استازی ورولیگاٖه او وبیگ ویل که موإ معاف کؤي. تر دیگ وروسته د احمد شاه بابا لشگکرو (نیشاپور) ته مخه وکؤه خو دیگ وخت کیگ یو سخت ژمی راغی، احمدشاه بابا په دیگ خاطر چیگ په ژمي کیگ بیگ لشگکر تلف نه شي، بیگرته د کندهار پر لوري وخوحگیگد.
دا ژمی أیگر سخت و ان تر دیگ چیگ اکثره ژوندي موجودات بیگ تباه کؤل، دیگ کیگ د هند والي(منو) دا سیگ فکر وکؤ چیگ د احمد شاه بابا لشگکر په نیشاپور کیگ تر واورو لاندیگ شو، نو خگه ضرورت دی چیگ باج او خراج ورکوم، شگه‌دا ده چیگ مخالفت بیگ وکؤم، (منو) خپل لشگکر ته هم أیگر فریاد وکؤ، هغو تگولو ورته أیگریگ لافیگ ووهلیگ چیگ موإ ستا ملاتؤ کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چیگ دیگ جنکگ ته لاړ شي. د دیگ جنکگ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلک أیگر په تنکگ شول، بالاخره د (منو) لشگکرو ماتیگ وخوړله او (منو) وتشگتیگد ،خو بیا بییگ خپله پؤه و منله او دربار ته په ننوا تو راغی، نو شهریار(احمد شاه بابا) هغه و باشگه

د بادشـــاه شـــه دا فرمـــان
چیـــگ ســـردار بـــه شـــي روان
د مـــنو تقصـــیر معـــاف شـــه
کـــه بـــلند تـــر کـــوه قـــاف شـــه
چـــیگ اخـــلاص و د ســـردار
منـــو راغـــی پـــه دربـــار
پـــه خـــلعت د شـــاه ممتاز شـــه
پـــه جـــهان کیـــگ سرفراز شـــه

کله چیگ بیا لاهور د احمد شاه بابا د لشگکرو په لاس فتح شو نو هلته بیگر ته ژوند له سره پیل شو او شگیگرازي رامنحگته شوه.

چـــیگ فـــارغ شـــو شهریـــار
پـــه رونـــق شـــو تمـــام کـــار
پـــه تـــنظیم راغـــی لاهـــور
کگلـــستان شـــه پـــه هـــر لـــور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه راز پـه ديـگ شـاهنامه کيـگ دجمناترخگنکـگ جکگـؤه، دشاهجهان- اباد تاراج کيگدل، شاهدريگ ته تکگ، د پـاني پت د جنکگ داستان او د نورو جنکگونو بيانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنکگ داستان هم راغلی دی، سره لـه ديـگ چيـگ هغـه سره اتـه زره قزلبـاش هم ملکگري وو، خـو بيـا هـم افغاني لشگکرو ماتيگ ورکؤه.

۱۱- پـه حماسيـگ او حماسي شـاعرة کيـگ معمـولاً د کـلام لفظي شـگکلا تـه أيگره پاملرنـه نـه کيگإي او د مانـا پـر انتقـال أيگـر زور راوؤل کيگإي، خو کله کله کلام حگينيگ داسيگ برخيـگ هـم لري چيگ هنري خوا ييگ هم د پام وؤ وي.

پر احمدشاهي شاهنامه هـم همدا معيـار تطبقيگإي، دديـگ اثـر اکثره بيتونـه لـه ژبني پلوه هنري يـا لفظي شـگکلا نـه لـري، حگينـو حگـايونو کيـگ وزنـي سـتونزيگ او تيگروتنيـگ هـم لـري، اکثـره بيتونـه ييـگ سـپوره او وچ دي، خـو حگينيـگ بيتونـه داسيـگ هـم دي چيگ هنري جوهر لري او لفظي شگکلا پـه کيگ شـگکاري لکـه دالانديگ بيتونه:

چـــيگ وچـــا تـــه مـــخ کـــه غـــم
وچـــــوي د زؤکگـــــــي نـــــــم
خگـــــه دي غـــــم کگـــــوره بــــــلا
نـــــه پـــــــريگإدي د هــــــوش کــــــلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــــګ روان شــــه ستاســــیګ رور
د فـــــنا پـــــه بادشـــــه ســــور
و دانـــــا تـــــه دنـــــیا خـــــس ده
پـــه خګـــو ورحګیـــګ د هـــر کـــس ده
نـــــه مظبـــــوط لـــــري بنیـــــاد
چـــیګ بنایـــیګ ده پـــــه بـــاد...

په احمد شاهي شاهنامه کیګ حافظ کګل محمد مرغزي د جنکګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلا بیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیا بییګ یوه جنکګي پیګشګه، په پای کیګ بییګ خپل لقب یا تخلص (حافظ) یاد کؤی ، د حګان او خپل شعر ستاینه بییګ کؤیګ ده، دا یادونه بیا بیا تکرار شویګ ده. خګو بیتونو ته بییګ د بیګلګګیګ په توګګه وګګورئ:

زمـــا شـــعر تـــه کـــه خګـــوک ګګـــوري
د بـــــاران پـــــه دود بـــــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه بییـــګ کانـــدي اور
پریـــــګ بـــــه راشـــــي د عشـــــق زور
پـــه مـــزاج بـــه بییـــګ راســـي جـــوش
نـــــه بییـــــګ عقـــــل وي نـــــه هـــــوش

همداسیګ أیګر حګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان یوه مثنوي ده، چې معمولاً د اوږدو حماسو، تاریخي کیسو او یا هم پېښلیکو د بیان لپاره کارول کېږي، فردوسي هم د خپل شاهنامې لپاره له همدې فورم څخه کار اخیستی دی.

حافظ ګل محمد مرغزی هم د احمد شاهي شاهنامې د لیکنې لپاره مثنوي فورم ځکه غوره کړی چې همدا فورم د اوږدو پېښلیکو د بیان صلاحیت لري له ځینو برخو او ځایونو پرته نوره دا مثنوي په (۷) څپو کې ویل شوې ده. لفظي ښکلا په کې دومره نه شته، د کلام موضوع ته یې د کلام ښکلا په اناوو زیات ارزښت ورکړی دی، چې دا خصوصیات په نورو حماسو کې هم شته پر دې حماسه نورې خبرې هم کېدی شي خو بیا هم که په مجموعي ډول وګورو احمد شاهي شاهنامه ارزوي په دې اثر کې د حماسې خصوصیات تر بل هر معنوي ډول زیات لیدل کېږي، البته د یوې ښې حماسې ټول خصوصیات پر یوې حماسې هم سل په سلو کې نه شي تطبیقېدلای، عام نظر او حکم دادی چې هر هغه اثر چې د حماسې زیات خصوصیات پوره کړي، نو د حماسو په ډله کې شمېرل کېږي احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي ډولونو؛ وباؤنې او ویرنې په اناوو د حماسې زیات او غالب خصوصیات لري، نو ځکه یې حماسه ګڼلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

دا لیکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء یوه بېلګه ده، هغه ځوان لیکوال چې غواړي معلوماتي او تشریحي لیکنې وکړي دا او دېته ورته لیکنې ورسره مرسته کولای شي. دا لیکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د یوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو لیکوالو ته د معلوماتي لیکنو د برابرولو په برخه کې یوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنیزو محصولاتو کې یو هم (شولې) دي چې وریجې ورڅخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سیمو کې کرل کېږي، چې پربمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی څخه بیا د وریجو لاسته راوړنه یوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنیز محصول ډېر زیات زیار او زحمت ته اړباسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولایتونو او سیمو څخه چې شولې په کې کرل کېږي او بیا پر وریجو بدلېږي، یوازې په لغمان ولایت کې دا بهیر په ترتیب سره تشریح کړم. په دې لیکنه کې به د شولو دکښت پر څرنګوالي سربېره د شولو او وریجو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وریجو د پخولو پر خو ډولونو هم رڼا واچوم:

۱- د شولو بزغلی: د شولو درشې پر مهال یو معین مقدار شولې (دځمکې د ضرورت په اندازه) بېلېږي او په ځانګړي جوال یا بوجیو کې ساتل کېږي. تر شپږ میاشتني ځنډ وروسته د لمریز کال د ثور میاشتې په لومړیو کې په داسې یوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وې او اوبه په کې ډنډ وي، د غنمو د کښت په شان شیندل کېږي، خو په دې تفاوت چې د شولو بزغلي زیات ګڼ شیندل کېږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کېږي.

۲- د بزغلي د رسېدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې ترسره کېږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نیسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او یا لږ څه وروسته نېټې پورې رسېږي، په دې کې یو یا دوه ځلي کیمیاوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي وده دا مهال نږدې پینځه ویشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د میاشتې په بهیر کې د شولو د کښت لپاره ټوله ځمکه تیاره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بیا دواله شوې وي. په لغمان کې ځمکه لاتر دې وروستیو وختونو پورې اکثره د غویو په واسطه کولبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدله. یو ازې په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترڅنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوړ نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیاري وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوی پټی پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې ختې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وایي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه یکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټی منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټی نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مازيګر په ټاکلې اندازه، په پټي کې وېشل کېږي. د نهال لپاره معمولاً اشرګر، چې په کليوالي اصطلاح ورته (انشرګر) يا انشروالا وايي موجود وي، نهال کې اشريو حتمي کارګډل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېږي او ضروري يې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول په لاس کېږي او په ډېر سرعت سره ترسره کېږي، نهالګر په منظم ډول يو د بل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زيات اندازه ساحه رانغاړي، نهال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، که کوم پټي کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغه په نهال کې برخه نه اخلي او پټي ته بزغلي رسوي، د هغه کمی پوره کوي. د سهار د چای تر مهال پورې چې هوا خورا ملايمه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اته، اته نيمې بجې په پټي کې د کومې ونې يا انځر تر سيور لاندې سباناري کې چای او شړومبی حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېر، د پنېر اوبه او ځينې نور ملحقات هم ورسره مله وي. د تناره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورته حيرانېږي، تر سباناري وروسته نهال بيا پيلېږي او تر غرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ او از يوه نيمه سندره هم وايي، اکثره يو نيم سروکی وايي او يوه يوه لنډۍ يې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پايته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً يو يا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره ښه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبې او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې يو نيم پټی پاتې وي هغه بيا خپله د نهال خاوند يا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا يو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه يا خپله د کورنۍ مشر او يا د هغه زوی به يې د نهال په پای کې د بزغلي په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانيوه او په ختو يې لړه، دا کار يې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او يا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستيو وختونو کې دا دود له منځه تللی او يا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په ختو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا يې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستيو او د سرطان په لومړيو کې نهالونه ختم شي، نو بيا له هماغه پيله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د میزان په اواخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې بهیر کې یو یا دوه ځله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو سیمو کې چې پټي شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب ستوري شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګډ شي، په څو ورځو کې ټول لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۲- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لوېې ډنډې ته وړل کېږي چې لا تر دې دمخه کنبل شوې وي او داسې بڼه لري چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګڼل کېږي، په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوېښتو تر ځلور ځلوېښتو منو وريجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پای کې همدا مقدار وريجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (۱۵-۳۰) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا يخه وي شولې نږدې د برش ورځې او که هوا ښه يا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معين پړاو ترسره شو، نو بيا د شولو پخولو مرحله پيلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به يې په يو ډول ځانګړو مټونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو، په هر مټ کې ايله اووه اته منه شولې ځايېدلې. ترمټونو لاندې به يې اوربلوه او تر معين حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به يې يو ډول سرخلاصې ديګې کې راوتل چې هغو ته يو ځانګړی ځای ژوروي، ديګی پرې له پاسه ږدي، لاندې ورځخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اور بلېږي چې (سيکه) يې ګڼي او په حقيقت کې د وريجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وريجو څخه لاسته راغلي او په همدې نيت يو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره يخه هم وي کوم تاثير ځکه نه لري، چې د بټۍ کار تول له اور سره وي او داسې وي لکه سړی چې په ژمي کې دننه په نانوايي کې ناست وي. په يوه ساعت کې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زیاتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې یو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته یې پر داسې یوه اواره ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنیو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه یا درې ځله په شولو کې په دې نیت پښه وهل کېږي چې شولې یوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرینه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وریځ وي تر دې زیات وخت غواړي.

د- د پایکو یا ماشین پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بیا یې پایکو ته وروړي، پایکو کې مخکې تر مخکې نوبت نیول کېږي، پایکو کې په یوه شپه کې تر یوه خروار زیاتې وریجې ایستل کېدی شي. پایکو داسې یو سیستم دی چې د لرګي د یو غټ تیر پواسطه چې (لټ) یې بولي او د لرګي لویې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ یا فشار پواسطه چې له یوې جګې ناوې څخه راښوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پایکو دوه ستنې چې پایې یا څپېړې یې بولي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د څپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې راڅرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په انډول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په انډول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زبېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دواړه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلدېشۍ، جاپانۍ، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودۍ، باړه يا تورشغه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پشدۍ شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل يو شان دي، يوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د يادونې وړ ده چې غنمې شولې د مهينو هغو په اندول دوه برابره زياتې خېږي. يو جريب ځمکه له يو نيم خروار څخه تر دوه نيم خروار پورې غنمې شولې کولای شي او مهينې بيا ددې مقدار نيمايي خېږي. د مهينو وريجو قيمت او خوند بيا د غنمو هغو په اندول دوه برابره دی، غنمې او مهينې شولې چې په کوم نامه يادېږي وريجې يې هم په هماغه نامه يادېږي.

٨- په لغمان کې د وريجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وريجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بيا څو نور ډولونه هم لري، چې د وريجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته يې څو غټو کورنيو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وريجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپينه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غنمې وريجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانيانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانيو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زياتې کچې يوازې غرمه يې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه ياد ېږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شړومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو ياد ېږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تيارېږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غټو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کارېږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شړومبې ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شړومبې ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول تريو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شړومبې ناکه په شړومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً یو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غریبو ودونو او خیراتونو کې پخېږي. د غټو وریجو او میو یو ګډ ترکیب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زیات باب نه دي.

د - د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهینو وریجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، یو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپینې وریجې تیارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې میده ګي یانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرګ بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پیدا شي او د غوښې د پیدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تیاره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي یې هم ارمان کوي، د تګاب غیاث استاذ چې ځان د لغمانیانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وایي:

نه خو به بیا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مینه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وریجې (سپین پلو)، سبزي پلو، دمپخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بیا په مهترلام ښار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په اندول ارزانه دی. په همدې هيله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا ليکنه پايته رسوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هیڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نیکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدايي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هیڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. ددې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هېڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې يې درناوی کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پټه ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پيدا کړل، کېدی شي پر (پټه خزانه) د څو شکمنو ((ليکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځينو نورو ښاغلو ليکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاريخي، ژبني، ادبي او کرونولوژيک دلايل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، يوازې له خپل ليد لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانيت، ماهيت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاريخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقيقت کې د خپلې ښکلا له امله يو شمېر مخالفين پيدا کړل، ددې مخالفتونو يو غټ علت دادی چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امير کروړ سوري يو شعر (وياړنه) راغلی، دا شعر د تاريخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، ددې شعر له امله د پښتو ادبياتو د لاسته راغلي ليکلي شعر نېټه د ګاونډيو ژبو په تېره بيا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې يوه نيمه پېړۍ (۱۵۰کاله) دمخه ځي. د ايران يو شمېر فارسي ژبي ليکوال وو چې د فارسي ژبې د بډايه ادب له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخـې پـه سـيمه کـې د فارسـي ژبـې د تفـوق روحيـه پـالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼې، د پښتو ژبې او ادب دا تاريخي قدامت او قـوت نـه شـو زغملای، نو ځکه يې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول لـه دې شعر سره حسـادت او حساسيت وښـود او ورو ورو يـې پـر پټـه خزانه د ((جعل او تذوير)) تورونه پورې کړل. يانې ددې تورونو اساسي سرچينه د ايـران ملتپـالي او ژبپـالي ليکـوال وو. دوی ددې کـار لپـاره پـه لـومړي ګـام کـې پـه افغانسـتان کـې يـو څـو فارسي ژبي ليکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپارول او بيا د وخت پـه تېرېدو سره يو څو ((پښـتانه ليکـوال)) هـم ددې لـړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سياسي ارزښت: پـه مجموعي ډول ټول افغانان او په ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبال پـه وينـا د اسيا زړه تشکيلوي، په وروستيو ، درې، درې نـيم سـوو کلونـو کـې لـومړی د يـو محلـي او ورپسـې بيـا د يـو ملـي حکومـت خاوندان شول او له دې سره سم له ځينو ګاونډيو هېوادونو سره د سياسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سيالۍ هم اخته شول، نو د يو شمېر ګاونډيو هېوادونو او قومونو سياستوال او ليکوال چـې افغانـان او پـه تېـره بيـا پښـتانه يـې د ((يـو وحشـي او يرغلګـر)) (!) قـوم پـه توګـه معرفـي کـول، د پښـتنو د فرهنګـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنۍ را سپړل او ځلول ورته د زغملو نه وو، دوی غوښتل چې فرهنګي محکومیت د سیاسي محکومیت وسیله کړي، نو په دې خاطر یې د پټې خزانې، فرهنګي، ادبي او علمي ارزښت له سیاسي هغو سره مخلوط کړ او د سیاسي انګېرنو پر بنسټ یې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانګل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنګه چې د پټې خزانې لیکوال (محمد بن داود هوتک) یو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي لیکوال و او د شاه حسین هوتک د دربار منلی منشي و، نو په خورا دقت او انتظام یې د تاریخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (۵۰) تنو په ګډون د شاعرانو تذکره ترتیب کړې ده او د یو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې یې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځینې منفي باف لیکوال راپارولي چې ولې یې پر هغه وخت داسې پخه تذکره لیکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه! هغه وخت او داسې کتاب!!؟

دوی د بېته پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څخه نږدې اووه سوه کاله دمخه د غزنویانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان یو مهم اثر لیکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر یوه وخت شاوخوا (دوه نیم سوه) لیکوال پالل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خو د هوتکیانو په دربار کې دې یو محمد هوتک ددې استعداد نه پیدا کوي چې یوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو یوه تذکره ترتیب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري!؟ که چېرې پټه خزانه د یو ځلور پنځو شاعرانو له ګډو وډو سوانحو جوړه وای نو بیا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. او س د پټې خزانې (منتقدین) د خپل استعداد له لید لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاویې څخه د بل لیکوال اثر ته وګوري، نو بیا خو د ډېرو نړیوالو لیکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې اروایي ارزښت او اغېز: په یوه ادبي اثر کې د لیکوال او لوستونکي ترمنځ یوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او اروایي اړیکې ټینګېږي، دا رابطه په حقیقت کې د هغه (صداقت) بیان دی، چې لیکوال یې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د لیکوال په اثر کې د صداقت او رښتینولۍ جوهر زیات وي، په همغه اندازه د لیکوال او لوستونکي رابطه زیاته ټینګېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نږدې کېږي، که لیکوال په خپل اثر کې د صداقت پرځای د مفاهیمو په انتقال کې له تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخه کار واخلي، لوستونکی به یې یو ځل اثر ولولي، بیا به یې هم ولولي خو هېڅکله به یې زړه ته لاره پیدا نه کړي، په همدې وجه تکلفي، تصنعي او نږه اکتسابي لیکوال کامیاب لیکوال نه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبیت پیدا کولای شي. ادبي اثر داسې یوه پدیده نه ده چې څوک یې په زوره پر چا ومني او نه هم د کره کتنې په شان علم دی چې ځینې کره کتونکي په پای کې یو حکم صادوري. زه وایم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پر عام ولس او په تېره بیا پر لیکوالو یې ځان د تقدس تر سرحده منلی دی؟ نه محمد بن داود هوتک (د پټې خزانې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبیبي (د پټې خزانې شارح) کوم زور درلود او نه هم د پټې خزانې تر شاه د زور لښکرې ولاړې وې چې پر خلکو یې ومني. زما په فکر په دې اثر کې صداقت، د لیکوال احساس، عواطفو د لیکوال له فني قوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پیدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د یو سپېڅلي ادبي اثر په توګه حکومت وکړي. د دنیا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نه ده پېښه شوې او حتی دا به یوه معجزه وي چې یو څوک یا لیکوال دې نن کښېني، درې سوه کاله وړاندې د یوه بل لیکوال په نوم دې تذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلابېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسۍ وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تر اوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړې، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نوموړکي، نوموړ، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چا ته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو لپاره به یو منطقي دلیل دا وای چې دوی پټې خزانې ته ورته یو بل تاریخي اثر یا تذکره جوړه کړې وای، تر هغه وروسته یې پر خلکو منلې او بیا یې له پټې خزانې سره پرتله کړې او خلکو ته یې ویلي وای چې دا دی د دا ډول ((جعلي)) اثارو لیکل او پر خلکو یې منل ګران کار نه دی. که دا کار یوه یا دوو لیکوالو نه شو کولای، نو بیا دې د پټې خزانې ټول مخالفین، په ښکاره او پټه سره ناست وای په شپو، میاشتو او کلونو دې کار کړی وای او بیا دې خپل لاسوند (سند) خلکو ته وړاندې کړی وای او ولې ډېر وخت او ډېر کلونه؟ ځکه د یو ((جعلي)) اثر لپاره خو ډېر وخت ته اړتیا نه شته، هغه خو د تخیل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته کېږي، بلکې فکر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو باید د زیاتې انرژۍ د لګولو پرځای دا کار ژر تر ژره ترسره کړی وای. د منفي بافانو او شکاکانو دا خاصیت دی چې تر خپل فکر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شک ښکاره کوي، مشرکینو به پر قرآن کریم هم شک کاوه، د قرآن کریم ایتونه به یې شعر باله او ځینو به سحر و جادو. کله چې د لوی خدای(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطینا...) سورة نازل شو او له مشرکینو څخه وغوښتل شول چې تاسو ددې کلام معادل یا مثل جوړ کړئ، نو هغوی چې هر څومره زور وواهه څه یې ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته یې بیا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن یوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو ته یو چیلنج دی چې په انفرادي یا ډله ییز ډول دې ته ورته یو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر یوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بیا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره یوه هم غوخ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلایل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بیا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله یو ثبوت دی، یو شتوالی او موجودیت دی، د ثبوت له پاسه بیا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبیعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه یو دا دی چې ((هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره که نه))؛ یو څوک به کار کوي بل به نیوکه کوي، یو څوک به یو اثر لیکي بل به پرې نقد کوي، یو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وایي به چې دا چلند

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د قوت د نشتوالي له امله دى، په اصل ماهيت کې دا سې نه دى، يو څوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شيطان وي، يوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپايه همدا سې د متضادو لوريو په مقابله کې روان وي.

پټه خزانه هم دغسې يو ثابت حقيقت او واقعيت دى، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خداى(ج) د پنځول شوي طبيعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځينو ليکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړى او هغه يې سم نه دى بللى او په دې باب يو شمېر ليکوالو ليکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کار مړ دى او پر کوم پيدا؟ دا د دې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالى خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفايت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دليل په خپله د هغې متن دى چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولاى نه شي.
ځينو ليکوالو او په اصطلاح ((تېزبينو)) ليکوالو دا د ځان د تبليغ او اطراح لپاره يوه ښه وسيله ګڼله چې پر يو مشهور اثر، پر يوې مشهورې تاريخي پېښې او يا مطرح ليکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

يو وخت موږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ يو علمي سيمينار جوړ کړو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره یو بورډ یا جرګه ګۍ جوړه شوې وه، په جرګه ګۍ کې یو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ یو زرو دوه ویشت که یو زرو یوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر یو زرو یوویشت کې پیدا دی نه په یو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا یوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تر اوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وایي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې یو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ما ته هم یو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ــــ چې زه راغلم په میان))
نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو، د بېلګې په توګه که څوک د غزل نوم اخلي، نو د حمزه بابا، که د تحقيق نوم اخلي نو کامل مومند، که د لنډې کيسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه يې اول په ذهن کې راګرځي. قلندر مومند ته دده د فرهنګي شخصيت د ځرګوب او مطرح کېدو يوازينۍ لاره همدا ((تنقيد)) پاتې وه. نو ده بايد داسې يو څه ته ګوتې وروړې وای چې دده د فرهنګي شخصيت د شهرت غوښتنې دا غريزه يې خړوب کړې وای. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۶۶م) کال کابل کې د خوشال بابا په ياد جوړ شوي نړيوال سيمينار ته رابلل شوی و، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سيمينار علمي مشري د لوی استاد علامه عبدالحی حبيبي پر غاړه وه. دې سيمينار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو ليکوالو ليکنې وستايل شوې، لوی استاد پوهاند علامه حبيبي چې نه يوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سيمې په کچه يو لوی عالم و، هم زيات وستايل شو او درناوی يې وشو، قلندر مومند په دې سيمينار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد، نو له همدې ځايه ده د داسې يو ناسم رقابت لاره ونيوه چې پخوا يې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم نو که او ذهن د (استاد حبیبي) لوري ته واوښتل او په دې کې یې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشیې، تعلیقات او شرحې لیکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف یا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبیبي صاحب خپل تالیفات تر برید لاندې رانغلل؟ ددې پوښتنې ځواب دادی چې د پټې خزانې د تردید لپاره لا تر دې دمخه بهرني ذهنیت کار کاوه، هغوی هم یو کورني شکاک او کورني شکاک هم یو بهرنـي ملاتـړ تـه اړتیـا لرلـه، مشـترکې ګټـې د دوی د ګـډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټـه خزانـه څـو انتقـادي لیکنـې وکـړې او د پېښـور پـه چـاپي خپرونو کې یې خپرې کړې.

قلندر مومند نـږدې شـل کالـه پـر پټـه خزانـه ((تحقیـق او تنقید)) وکړ او په پای کې یې ((پټه خزانه فی المیزان)) کتـاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبیبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنیو او کورنیو شکاکانو د شکونو په اړه یې خپل مستند دلایل ولیکل، دلوی استاد تر مړینې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده یو شمېر هغه لیکوال په تېره بیا د پېښـور ځینې ځوان لیکوال چې دده پر چاپېریال راټول وو او په یو نه یو ډول یې ده د شخصیت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پښور او کویټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنګ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه ښرګند کړل. یوه ورځ له پېښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د ګډون لپاره روان وو، د کوزې پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې ومنم که ونه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقایدو مسله نه ده چې که څوک یې ومنې نو له ګناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو ګناهکار به شي. منل نه منل د هر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره بېله ده او د منلو یا نه منلو خبره بېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ نا مسلمان وګڼي او همدارنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې داسې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب رانه کړي نو بیا به وو ایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه مهالنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له واقعیت څخه لرې انتقادي لیکنه وکړه چې مطرح لیکوال به یې ځواب وواییي او دې سره به ((منتقد)) او ((جریده)) دواړه شهرت ته ورسېږي او په پېنځوو کې به یاد شي. خو مطرح لیکوال هغه لیکنه ډېره بابیزه وګڼله او هېڅ ځواب یې ور نه کړ، یو بل لیکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه لیکنې ځواب دې ولې ور نه کړ؟ هغه وویل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غریزې پسې اخیستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همدا سې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح لیکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنیو مخالفینو یوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غریزې پسې اخیستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول لیکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعرۍ کې د اجمل خټک او په تحقیق او تاریخ لیکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبیبي مخکښي نه شوه زغملای. د اروا پوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په یو لړ سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي چارو کې ناکام او یا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سیالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلېږي، هغه لیکوال چې په لیکوالۍ کې د تخلیق او تحقیق په دواړو برخو کې پام وړ او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ربیمه لار (تنقید) غوره کوي. کله کله بیا دا تنقید د اصلاح او لارښوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بیا د منفي بافۍ د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پدیدې ته ضرور د شک او تردید په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې یو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضیې له مخې ونه رازوي. یانې فرضیه مخکې تر مخکې قید نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم یا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې یې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخیل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضیه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي یې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د لیکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د تردید لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې لیکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر لیکلو دومره نه وي په تکلیف شوی لکه قلندر مومند یې چې په تردید کې په تکلیف شو.

قلندر مومند په خپله لیکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخیستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتریو یې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې یوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې لیکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثیراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتنې ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د یوې مرکې یو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي قلندر مومند سره یوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پیدایش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ویلي وو ((... زما د پیدایش کال ماته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پیدایش کال نه لیکه او که چا لیکه هم نو په یوه کاغذ کې به یې لیکه بیا به یې د قرآن شریف په منځ کې ایښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پیدایش کال سم نه شم ښودلای))

اوس دلته د خپل پیدایښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او یا نا خبره دی، نو بیا کوم دلایل او مهم عوامل وو چې دی یې دېته هڅوه چې درې درېنیم سوه کاله دمخه له نورو سره د ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر ۱۱۴۲هـ ق کال د شوال (۲۴) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته پوښتنې سړي ته د دې لاره اواروي چې په خپله د شکاکانو پر نظرونو او شکونو شک وکړي او ووايي چې دا ډول شکونه له سياسي، کلتوري سياليو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي دي او پر واقعيت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو مخالفينو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدی شي دې نتيجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سياسي، کلتوري، ژبنيو او تاريخي ناوړه غرضونو او د ځينو ځانپالو او شهرت خوښو ليکوالو د شهرت د غريزې او شخصي عقدو يو ګډ امتزاج دی چې علمي معيارونه نه لري او پر پورتنيو يادو عواملو ولاړ دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د ځانځاني ښامار" سفر

د استاد مجروح د ځانځانی ښامار
د ځینو منظومو برخو منثوره بڼه

د انسان ځانغوښتنه او نفسي خواهشات داسې غریزيي عناصر دي چې هر وخت له انسان سره ملګري وي، د انسان نفس اصلاً د لایتناهي هوسونو مجموعه ده. که د دې هوسونو او نفسي غوښتنو مشروع علاج او کنترول ونه شي او هغه په سم اُول مهار نه شي، نو د انسان له نفس څخه خپله یو لوی ښامار جوړېږي، دا سې یو ښامار چې ټول عمر به د مثبتو انساني ارزښتونو پر له منځه وړلو او خوړلو مصروف وي، تر ټولو د مخه یې خپله همغه انسان ته خطر او زیان تر ټولو زیات دی او د غتګوالي او ودې په حالت کې یې مقابله هم ورته اُیګره ګګرانه ده. استاد سید بهاوالدین مجروح په ((ځانځاني ښامار)) کې د نفس د همدغه ښامار کیسه کوي چې په خګه اُول په انسان کې عواطف، مینه، صمیمیت او خواخوږي له منځګه وړي او په هغه کې د لوږتیا، ځانغوښتنې او ځانخوښونې غریزه پیاوړې کوي. د ماستېرۍ دورې په بهیر کې د استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر ګڼو تبصرو او لیکنو سربېره، پر منثوره بڼه منظوم اړول هم شامل و ، ما دا اثر په لنډیز سره په منثوره بڼه واړاوه، داسې چې محتوا یې هم خوندي شوې دې او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روایتي داستان بڼه یې هم په پام کې نیول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاږیګ)) خګخه پیلوي او په یوه شګار کیګ د ژوند په باب د یوه عالم د خولیګ خبریګ بیانوي، دا عالم په خپلو خبرو کیګ وایي: ((تر هغه چیګ دا حګمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وایي ((دا ژوند یو مرموزه سمندر دی، جهنم په بل جهان کیګ چیګرته لریګ نه دی، بلکیګ د هر انسان په حګان کیګ د هغه جهنم دی.)) بیا د شګار د وکګؤو کیسه کوي چیګ له یو بل خګخه أاریګإي، له حګانه جکګ دیګوالونه راتاووي، یو بل سره اخته دي خو له توپانه نه دي خبر چیګ را روان دی، خو ددیګ تر خګنکګ پوهګ سؤی وایي چیګ زه له توپانه نه أاریګإم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کیګ له شګاماره أاریګإم، عالم سؤی په دیګ سوچ کوي چیګ د شګار خلکو ته خګنکګه خپل پیغام ورسوي.بیا د ژوند لومؤی خګرخ تاویګإي او شګامار د مرکګ پر لوري حګي، دلته په لومؤي پؤاو کیګ د هغه شګار کیسه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيګ تګول شګاريان ييګ رنحګوران دي. دلته د هغه شګار کيسه کيګإي چيګ خلکو ييګ يو بل سره په صميميت او دوستة کيګ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل ييګ زده نه و. خګاروي له حيواناتو نه أاريګدل او مرغانو خپليګ خوإيګ نغميګ غإوليګ، په همديګ وخت کيګ د تګول جهان لوى فاتح را خګرګګنديګإي، يو سؤى پر تور اس سپور وي او توريګ جاميګ ييګ اغوستي وي او حګان ته د ((ايګګو)) يانيګ (زه) خطاب کوي، ديګ سره پر شګار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شګحګيګ په کور کيګ دننه بنديګ کؤيګ، حګوانان ييګ پر سختو کارونو وګګمارل، هوسة او مرغان ييګ په غشو وويشتل او خګارويو تګولو له شګار کأه وکؤه، په همديګ وخت کيګ د شګار خلک له ويګريګ د اژدها(شګامار) ستاينيګ پيلوي، د فرماندار مجسمه جوؤيګإي، لوى راهب د شګامار له ژونده خبر او خلکو ته د هغه کيسه کوي، راهب د چينجي کيسه کوي چيګ خګنګګه په لوى شګامار او قوت بدل شو. بيا د شګامار بد او بيګ درمانه انحګور تشريح کوي، غم، قهر، غضب، أار او وهم د هغه غتګ مرضونه ګګنګي، شګامار د خپليګ واکمنة په دويم پؤاو کيګ يو دمه حګاى لتګوي، خو هيګخګ داسيګ دمه حګاى نه شي پيدا کولاى چيګ دى په کيګ دمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو حګکه خو د یوازیګتوب احساس کوي او شګار کیګ هیګخګوک داسیګ نه پاتیګ کیګاِي چیګ دده خدمت وکؤي، نه مینحګه وه نه نوکر و چیګ دی پریګ فرمان وچلوي، تګول شګار مؤو، چوپه پوپتیا وه او له شګاره هدیره جوؤه شویګ وه.

بیا هغه تیګر وختونه ورپه یاد شول، د عشق او مینیګ شګاپیګرة، د ژوندون د سیند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه ییګ کګل، نه ییګ بویونه، نه د مرغیو ألیګ ألیګ ویګ چیګ د شګار خلک ییګ نندا ریګ ته ولاؤ وي، بیا د سیند په منحګ کیګ یو مار تیګریګاِي او پر سر ییګ د لعل په شان رنګا بلیګاِي، د شګار د خلکو منحګ کیګ کګونکګوسي پیلیګاِي، دیګ سره د شګار قهرمان د ژوندون د سیند له غاؤیګ جلا کیګاِي او د ژوندون د چینیګ پر لوري نه ستنیګاِي. بیا له حګان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخګه ده چیګ دا هسیګ سرکګردانه ورپسیګ کګرحګم، په د شګتو په بیابانونو ؟))

قهرمان به په سوچونو کیګ أوب و. دیګ وخت کیګ د سپرلي الهه ورته خبریګ کوي چیګ ((بیګ له ما به ستا باغونه، چمنونه تګول خزان شي او ستا رودخانیګ به هم وچیګ شي...)) قهرمان بیا په خپله هسکه مانګة کیګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسيګده خو د اوإدو فکرونو پـه تګـال کيـګ زنککيګده، خو يوه ورحـګ ماشکام چيـګ تـوره خؤه را دبـره شـوه نـو يـوه زؤه بوأة له کومه حکايه ، پتګه پتګه او غليګ غليګ راغلـه او د شګار د دروازيګ خواته ودريګدله، أيګره بده خګيګره ييګ درلودلــه، توريــګ جاميــګ ييــګ اغوســتيګ ويــګ، لــه اجازيګ او زنحګير شرنککولو پرته د قهرمان مانګة تـه ننوتـه او لـه هغـه سره ييګ ملاقـات وکؤ. د بـوأة تـر ملاقـات وروسـته دريګـم پـؤاو پيليګإي "د دوزخ لـه درشـل ديګخـوا ". پـه ديـګ وخت کيګ فرماندار يا قهرمان هغه وخت په يـادوي چيـګ ده د خپـل زؤه شـګکليګ مانګـة جوؤولـه، بيـا د عشـق رب النـوع او الهــه ددیــګ مانګــة د شــګکلا کيســه کــوي چيــګ دا مانګــة د عـواطفــو او هيجــانونو معمــارانو جــوؤه کؤيــګ ده او أيګــر شـګکلي نقشـونه او نکګارونـه ييـګ درلـودل او د ديـګ لپـاره ييګ تياره کؤيګ وه چيګ کله به ورتـه سـتر واکمـن د عشـق او مينيــګ رب النــوع او الهــه رارســيګإي، خــو خګــومره چيــګ شـپيګ اوإديګدليګ د ده د راتکـګ انتهـا ورکيګدلـه. خو پـه اخر کيګ هغه نا اشنا سؤی چيګ توريګ جاميګ ييګ پـر تـن او پر تور اس سپور و راشګکاره شو- او مانګة تـه پـورتـه شـو او د شګار خلکو ته ييګ په خطاب کيګ وويل: "زه خـو زه يـم ، زه " "ايککـو " يــم. زه فــاتح د لــوی جنکګونــو د جهــان يــم ســتاســو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگار زما تابع دی ". د شگار خلک له ظلم نه فراري شول او شگار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شگار کیگ یوازیگ پاتیگ شو ، په شگار کیگ یوازیگ دده د ستاینیگ تابلوکگانیگ حگوؤندیگ ویگ. یوازیگ به بییگ آئینیگ ته کتل او چیگ کله به بییگ حگان ونه لید وارخطا به شو چیگ حگان تریگ ورک شوی، خو خبر نه و چیگ ائینه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئینیگ خگخه اخوا تیگریگدل د اوهامو جهنم ته کوزیگدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولویگد ، د لحظو په پتگ دام کیگ کگیر شو او د زمانیگ په شمیگرنه کیگ أوب شو او هره شپه ورته یوه بییگ اغازه او بیگ پایانه خگیز شگکاریگده، بیا په دیگ سوچ کیگ أوب شو چیگ که خگوک په دیگ پوهیگدلی چیگ خگشگتن ددوی روح اخلي نو هیگخگکله به بییگ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په دیگ توکگه قهرمان د تجرید او تنهایي ژوریگ کندیگ ته پریگوته، خو یوازیگ احساس بییگ ورسره ملکگري کوله او دده د ذهن پر دیگوالو به ککرحگیگده. دیگ کیگ ده ته دا درد پیدا شو چیگ زمانه بیا نه راکگرحگي او پرونی سهار بیا نه راغبرکگیگإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت داسیگ هم راغی چیگ له قهرمان خگخه خپل سیوری ورک شو او هریگ خواته ییگ چیگ کتل خپل سیوری ییگ نه لیده او دیگ پیگشگیگ أیگر مظرب کؤ. بیا ییگ وویل: "اوس په کار دي چیگ زه لاؤ شم او هرومرو پیدا کؤمه خپل سیوری"، بیا ورته تشویش پیدا شو هسیگ نه چیگ زه خپله سیوری یم، داسیگ سیوری چیگ اصلي وجود ییگ ورک وي. بیا ورته په زؤه کیگ وهم پیدا کیگإي هسیگ نه چیگ پر کومه بله لاره تللی یم. هغه په دشگتو کیگ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتگه کیگ دی.

دیگ کیگ خگلورم پؤاو ته ورداخلیگإي او "د دوزخ له درشل اخوا" کیسه پیلیگإي. قهرمان تر دیگ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کیگ به أیگر زیات ویگریگده، یوه ورحگ له خوبه پاخگیگده، ککوري چیگ شگار کیگ پرته له ده خگخه هیگخگوک نه شته بیا به وهم اخیسته او له ککونککسیو به ویگریگده. بیا ییگ د یو توپان یا جکؤ د راتلو خبر واوریگد او له دیگ جکؤ خگخه ییگ د قهر یو اواز هم واوریگد، په همدیگ وخت کیگ په جکؤ او توپان کیگ قهرمان ته ویل کیگإي چیگ تا ته مواإ د خپل تگول وجود او هستة اختیار درکؤ، خو تا حگانته داسیگ نوم غوره کؤ چیگ تاویگ زه یم نوم میگ "زه" دی "مواإ" او

(c) ketabton.com: The Digital Library

"تاسیگ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونږه تگولو ستا په "زه " کیگ کؤو حگان محوه. ته مغرور او متکبر شویگ تا د ازادة جذبیگ بندیگ کؤیگ، خو اوس هغه تگولیگ بل شانیگ خگیگریگ دي او نن حگانته "روحي اضطراب " وايي. اوس به د تر وإمیو پرشگته راحگي. بله ورحگ چیگ قهرمان له خوبه پاخگیگد، اٸینیگ ته ییگ وکتل، حگان ییگ ونه پیگژانده خو د همدیگ ورحگیگ په ماشگام کیگ چیگ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تور لوکگي توریگ جامیگ ییگ اغوستیگ ویگ او د همغیگ هسکیگ مانگة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته ییگ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیگ زه همدلته خوشگ یم. خو بوأة ورته وايي چیگ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حگان سره بیایم هغه حگای ته دیگ بیایم چیگ د حگان له جهنمه خلاص شیگ ،گ کله چیگ قهرمان په حساب پوه شو چیگ خگوک له خپل قسمته تشگتیگدلی نه شي نو د خپلیگ هستة په ژور تل کیگ ییگ دا احساس وکؤ چیگ مطلق یوازیگ پاتیگ دی یوازیگ، نو بیا د توریگ مانگة له کنأوالو نه راروان شو او له بوأة سره کومیگ نامعلومیگ خواته لاؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دیگ وروسته حگانحگاني شگامار به دويم خگرخ کیگ یو حگل بیا راستنیگإي.

"د ژوندون د چینیگ غاؤه په تورتم کیگ "د پنحگم پؤاو برخه ده چیگ په دیگ کیگ یو حکیم د انسان شخصیت تشریح کوي چیگ دی اصلاً خپل حگان نه کگوري، بلکیگ خپل سیوری کگوري او پر دیگ سیوري د حقیقت کگومان کوي. تر دیگ وروسته له لریگ ملکه د یوه مسافر راتکگ ته انتظار ایستل کیگإي چیگ د ورک سمندرغاؤیگ کیسیگ او احوال ورته راوؤي.

"د نیمو شپو لاروی" د غار توریگ خولیگ ته ناست و او حگان ته ییگ وینا کوله چیگ أیگریگ مزلیگ میگ وکؤیگ خو لاره میگ پیدا نه کؤه، حگکه ما سره چیگ خگوک د سفر ملکگری و، هغه یوازیگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانة اخته و. خو لاروی وروسته مجبوریگإي د حگانحگانة له ملکگري خپله لاره بیگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کیگني تر خگو چیگ پسرلی په دنیا راشي. په داسیگ حال کیگ چیگ د بیگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپلیگ حگانحگانة "زه" نه راجلا شو. دیگ سره نو دی له زؤو ایرو راولاؤ شو، له خپل حگانه ییگ د خپل وجود یو زوؤ قالب وویست او دوریگ ییگ کگوزار کؤ. بیا ییگ د اوشگکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگاخگکي روان شول، نو ديگ سره بييگ وويل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر كيگ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شگار پر لوري د لاروي سفر ته أيگره لاره پاتيگ وه.

نو حگكه بايد د تورتم ژور تل ته كشگته شي كه د رنگا خگرک ولكگوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتيا كيگ يوه كوچنة شانته رنگا وليدله. لاروى بيا يو تور أنأ ته رسيگإي، هلته ككوري چيگ واؤه واؤه چينجيان د يوه بل پر حگان اخته وو ، يو بل به بييگ خوؤ ، په ديگ كيگ به يو غتگ شو ، نور چينجيان به بييگ وخوؤل، بيا به تريگ ماهى جوؤ شو ، مارماهى به شو او بيا به تريگ نهنكگ جوؤ شو ، بيا به بييگ وزرونه او تيگره تيگره غاشگونه پيدا كؤل.

له واؤه چينجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ كيگ نه حگاييگده. ديگ كار به لاروي ته أيگريگ پوشگتنيگ پيدا كؤيگ خو لاروي چيگ به هر خگومره د رنگا لتگه كوله، رنگا به لريگ حگليگدله.

لاروى بيا مزل كوي، جزيريگ او تگاپوكگان بييگ وليدل، د هريگ زريگ زؤه كيگ ننوت، هره زره لكه يو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په ديگ تگولو كيگ يو لوى حايل او مانع دا و چيگ دا حايل فقط د مانا او مفهوم نشتوالى و ، دا داسيگ يو ديگوال و چيگ له تگول عالمه راچاپيگر و خو لاروى په اخره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگ پوه شو چیگ عالم او هستي واؤه بیگ معنی او بیگ مفهومه دي.

شپإم پؤاو د هغه شگار سفر دی چیگ تور شگامار وربانديگ ناستو. لاروی بیا په یوه تونل کیگ د رنگا په خگرک پسیگ روان شو او په دیگ نیت بیگ عجله کوله چیگ خگنکگه د شگار خلک خبر کؤي چیگ شگامار بیا راروان دی. بلاخره شگار ته ورسیگد او هلته بیگ یوه نازنینه پیگغله ولیده، چیگ شین بخن زوؤ کمیس بیگ اغوستی و. لاروي بیگ په سترکگو کیگ د خپل ورک سمندرغاؤه ولیده. پیگغلیگ ورته له خپل منکگي اوبه ورکؤیگ او هغه پریگ خپله تونده ماته کؤه. د شگار خلکو دیگ پیگغلیگ ته لیلیگ ویله. لاروی حگي هغه شگار ته چیگ د زؤه په سترکگو ؤوند و. کله چیگ شگار ته راحگي نو شگار کیگ چوپه چوپتیا ده، ماشومان نه ککرحگي، یوه سپین إیري ؤوند په ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورته وایي چیگ دا هرخگه د واکمن په امر شوي. لاروی چیگ له اوإده سفره شگار ته راغلی و او په سمخگه کیگ بیگ ویگشگتان او نوکان أیگر لوی شوي وو او هم بیگ جامیگ په اوإده سفر کیگ أیگریگ خگیریگ خگیریگ شویگ ویگ او بدن بیگ تریگ شگکاریگده، نو په شگار کیگ په لیگوني مشهور شو او خلکو به مجنون باله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشگتیا هم په ؤندو کیگ دی یو بینا و چیگ نوم ییگ مجنون و. لاروي چیگ د شگار د خلکو ژوند ولید چیگ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریگ خوشالي کوي نو ده پریگ خندل نو د شگار خلکو به ویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی او مجنون دی. نو ولیگ ییگ په زنحگیر نه تؤي، خو حگینو نورو به ویل چیگ لیگونی دی، خو د زنحگیر لیگونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه که خگه هم له ماشومانو پرته لویانو ورته غوإ نه ایشگوده، ده به خلکو ته ویل: "دا عالم او هستي واؤه بیگ معنی ده بیگ مفهومه. "د شگار ساده کگانو به لاروی حگوروه او ورته ویل به ییگ خبر نه ییگ لیلیگ خگه شوه؟ دیدار ته ییگ لاؤ شه! سره أولة سنباله شویگ ده، ستا لیلیگ په کیگ سینکگار کؤیگ ناسته ده، خو لاروي به ورته ویل چیگ لیلیگ زما په زؤه کیگ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کو خگه برابر شو، تگنکگ تگکور جاري و، لاروی چیگ وردننه شو هغو ورته هر کلی وو ایه، لاروي ورته وویل چیگ تاسیگ تگپوسان او کگیدؤان یاست، هغه خگه چیگ باید شگکاره وي ولیگ په دیگ شگار کیگ پتگ دي او هغه خگه چیگ باید پتگ شي هغه په رنگا کیگ بیگ پردیگ کگرحگي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حگواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. يو مست پو شګتنه کوي چيګ وليګ د جهان تګول فرماندار ان له مستانو أاريګاپي؟ لاروی حګواب ورکوي حګکه چيګ ددوی په خبرو کيګ د راستة خطر وي. بيا لاروی مستانو ته وايي: "لا راپا خګئ راولاؤ شئ، دديګ د شګتيګ وچ حګنګګلونه او بيګ ثمره ونيګ له منحګه يو سئ ريشيګ بيګ وباسئ، هغه مستان چيګ په تورتمخانو کيګ تؤلي هغه را ازاد کؤئ او کوم شګامار چيګ په کيګ ناست دی هغه تريګ رابهر کؤئ او بيا بيګ حلال کؤئ او وينه بيګ په ديګ د شګتو تويه کؤئ، حګکه طبيعت تاسو نه د شګامار قرباني غواؤي! مستانو د لاروي خبريګ د زؤه په غوإو واوريګديګ او د لومؤي حګل لپاره بيګ د خپليګ مستة په نشه کيګ يو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مرکګي سيوری روان و، ژوندي سري ورپسيګ تلل. د شګار خلکو يو کالبوت پر اوإو ايشګی و، د خلکو سيوری تر دوی دمخه روان و، کله چيګ خلک هديريګ ته ورسيګدل نو ستر راهب د مؤي جنازه په أيګرو شګو الفاظو ترسره کؤه، بيا لاروی پاخګيګد او د مرکګ په باب بيګ وويل چيګ له مرکګ سره د نيګکة او بدةګ خګه پروا نه شته، دی له خيراو شره ماورا دی، مرکګ د شګو او بدو نيستي ده. لاروی خلکو ته وايي چيګ نيکي او بدي په ديګ جهان کيګ موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاږي نو باید چیګ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شګار خلکو ته خطاب کوي که تاسیګ مؤه نه یاست او د ژوندون خګه شوق درسره وي نو دا مؤی لا خګه هیګر کؤئ او ژوندون پسیګ روان شئ، خو د شګار خلکو بیا هم لاروی چور لیګونی وباله او د ماشګام په خؤه کیګ د خپلو کورونو پر لوري روان شول، خو لاروی هلته یوازیګ پاتیګ و. خبریګ بییګ کولیګ، یوازیګ یو سپی هلته پاتیګ و او د ماشګام وإمیګ دا خبریګ د مشرق پر لوري وؤلیګ.

دا وخت د ؤندو شګار له خطر سره مخامخ و، خو لاروی د شګار تګولو خلکو پیګژندلو، حګینو لیګونی باله او بندي کول بییګ ضروري کګنګل خو حګینو نورو بیا ویل چیګ دا یو روحاني شخص دی او عادي شخص نه دی. یوه ورحګ لاروی د شګار په منحګ کیګ خلکو ته وینا کوي او د شګار تیګر برم یادوي او پوشګتنه کوي چیګ چا دا تباه کؤل؟ د شګار خندوقونو اودیګوالونو ته ضرورت نه شته، حګکه چیګ غلیم په بهر کیګ نه دی د شګار په داخل کیګ دی، دا پخوانی شګایسته شګار اوس په کنأوالو بدل شوی او شګامار په دغو کنأوالو کیګ پروت دی. بله ورحګ بیا شګاریانو ته خطاب کوي او وایي چیګ یو وخت ددیګ سیمیګ زمامداره د نوبهار الهه وه. هغیګ سره په دیګ شګار کیګ لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هیگره کؤیگ او په اوهامو اخته شوي یاست. ایا تاسو نه کگورئ چیگ حگوانان، ماشومان، شگحگیگ او بوأاکگان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بیا ورته وایي چیگ غوإونه مو بیدار او ستر کگیگ مو بینا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چیگ تاسیگ د لیلیگ د پشگو خاورو ته سر کشگیگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندلیگ او ویل به ییگ دا سؤی رشگتیا مجنون دی.

د زمانیگ یو دفتر په ختمیگدو و، یوه ورحگ بیا لاروي د شگار منحگ کیگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ییگ وویل چیگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وینو ته تږی دی او زؤه ییگ لکه سندان کلک دی. خگومره چیگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وږی او تږی کیگږي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگایه نه دی راغلی، تر خگو چیگ دا شگامار په خپلو زؤونو کیگ مؤ نه کؤئ خلاصیگدی ورخگخه نه شئ.

په دیگ وخت کیگ ستر راهب چیگ د لاروي خبریگ واوریگدیگ نو ییگ وویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی دی حگکه دا رازونه خگوک ویلای شي. زه حیران یم چیگ ده دا رمز خگنکگه پیدا کؤی دی. راهب وویل چیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبریگ ددیگ شگار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنکگیگدو ده. د شگار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیگدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحگ لیلیگ او مجنون د شگامار دربار ته لاؤل، همغه پیگغله چیگ د لاریگ پر سر به منکگي سره ناسته وه او تږاو مسافرو ته به ییگ اوبه ورکولیگ، هغه د شگامار مانگة ته لاؤه، فرماندار لومؤی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیگ ته له بل حگایه راغلی ییگ او موإ پناه درکؤیگ ده،گ د دیگ شگار خلک خپلو عقایدو پریگشگودو ته رابولیگ او وایيگ چیگ د دیگ کگدايي کگریگ پیگغلیگ پرستش وکؤئ دا رشگتیا ده؟ لاروي ورته حگواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیگوالونه ییگ پاخه نه دي، ددیگ سیمیگ رشگتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیگ الهه او رب النوع وو، د هغو په واکمنة کیگ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیگ زه کگورم هره خوا ریکگستان دی، د زؤه خونیگ ؤنکگیگ بنکگیگ دي او تور شگامار په کیگ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو، د غضب اور ییگ په سینه کیگ لمبه شو، بیا ییگ وویل حگه پروا مه کؤه دا ییگ قدرته لیگونی دی. بیا ییگ لاروي ته وویل چیگ تا د شگار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگغلو کیگ دا سوالککره خگنککه غوره کؤیگ او زما د
شگار خلک ییگ ولیگ سجدیگ ته رابولیگ، لاروی ورته
وایي چیگ د شگار خلک خو د شگامار له وهمه أاریگإي که دا
واهمه ختمه شي نو شگامار یو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب
النوع قوت په زؤونو کیگ پروت و. دا لیلیگ خو په یو وخت
کیگ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چیگ واهمه پر خلکو
حاکمه نه وه، کله چیگ خلکو د شگامار پرستش پیل کؤ، نو
هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ییگ خگارله، خو دا
مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چیگ دلته سترکگیگ
نا بینا دي او خگوک ییگ نه ویني. ای واکداره زه ستا په ویگره
او أار کیگ ستا سقوط شگه وینم- شگه خبر شه، دا شور ما
شور چیگ ته ییگ اوریگ دا به نور هم زیات شي. ستر واکمن
چیگ دا خبریگ واوریگدیگ نو له مجنونه ورته أار پیدا شو.
بیا ییگ په أیگر غضب پیگغلیگ ته غإ کؤ چیگ وایه ته
خگوک ییگ؟ "زه خو زه یم! زه لیلیگ یم! زه د مینیگ رب
النوع، الهه د نوبهار یم. "زه به له شگاره بهر هر ماشگام ناسته
وم او د خپل مسافر لاره میگ خگارله. هغه زه پیگژندلم او
لتگولم. خو خبر شه چیگ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي،
حگکه تگولیگ لاریگ بندیگ شوي او په حگوزانو پتگیگ
شوي. خگو موده به تیگره نه وي ته به هم د خپل پلار نیکه په لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شیگ، زه به بیا د بهار لاره خګارمه. فرماندار چیګ دا کګفتار واوریګد، نو أیګر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چیګ دا خبریګ ییګ کوم چیګرته اوریګدلي دي. واکدار بیګریګ او واهمیګ واخیست او وییګ ویل دا خو دواؤه لیګوني دي. زه ویګریګإم چیګ د دوی لیګونتوب ساري نه وي او د شګار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بیا ییګ فوراً لاروی او لیلیګ له خپل درباره وشؤل. فکر ییګ وکؤ که مؤه یا زنداني ییګ کؤي نو شګار کیګ به شورش جوؤ شي، پیګغله بیګرته له شګاره ووتله او لاروی د شګار په کنأوالو کیګ د عالم په تماشه شو، د ابدي خګرخ وخت راغی، مجنون د شګار په ویګرانه کیګ د جهان فرماندار په مانګة کیګ دحګان تماشا کوله. لاروي ولیدل چیګ د شګار پیګغلیګ، حګوانان او کوچنیان پر بیګلابیګلو ناروغیو اخته دي او بیګ وخته مري، خو یوازیګ راهب أیګر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خګشګتن ته تسلیم کؤ، معبد ورو ورو شؤیګده حګکه بل شګامار پرست پاتیګ نه و.

د راهب شاګردان هم چیګرته لریګ لاؤل، د مانګة په دیګوالونو کیګ لوی چاودونه پیدا شول، اغزن بوتګي شنه شول او په پای کیګ شګایسته قصر ویجاؤ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ازیگ لاروی او فرماندار پاتیگ وو، لاروی په ویگرانه کیگ او فرماندار په خپله مانگة کیگ، هیگچا دلته کگذر نه کاوه حگکه تگولیگ لاریگ بندیگ ویگ، یو ماشگام چیگ توره تیاره شوه یوه زؤه، مرموزه بوأة راپیدا شوه د لوکگي کمیس او پرتوکگ ییگ پر تن و، بوأة شگار ته ننوته، بوأةگ ته هر خگه په خپل سر خلاص شول، دا بوأة لاروي سره اشنا وه او هغه پو هیگده چیگ دا د خگه لپاره راغلیگ ده، اوس په قصر کیگ دننه ده د بوأة او بادار په منحگ کیگ خگه خبریگ کیگإي. خگو شیگبیگ وروسته دواؤه د مانگة له کنأوالو راووتل، بوأة مخکیگ او قهرمان ییگ تر شا روان وو. کومیگ نامعلومیگ خواته لاؤل، خو مجنون هلته یو ازیگ پاتیگ و، د زمانیگ دفتر ورته له اغازه تر انجامه پروت و. موسمونه او فصلونه تلل راتلل، یوه شپه ییگ کتل چیگ د افق په تورو لمنو کیگ رنگاکگانیگ راشگکاره شویگ، دی په رنگا پسیگ روان شو. أیگر مزل ییگ وکؤ د سیند غاؤیگ ته نإدیگ شو، د سیند غاؤیگ ابادیگ ویگ، هره خوا خوشالي وه، د پیگغلو او حگوانانو راز او نیاز وو، مشران په دیگره کیگ ناست وو، مرکیگ ویگ، مشوریگ ویگ، ماشومان د سیند پر غاؤه لوبیگدل او هغه نا اشنا پیگغله مسته خرامانه کگرحگیگدله، د وحشي کگلونو تاج ییگ پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميګ په شان الوتله، لاروي د نيمو شپو چيګ دا حال وليد بيګ اختياره په خندا شو حګکه پوه شو چيګ يو حګل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او مينيګ د شګکليګ رب النوعيګ، الهی داستان شروع شو او يو حګل بيا د تور شګامار مار لويه او اوإده افسانه له سره پيل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال د قصایدو روح

> دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې د دانش خپرندویه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصیده په پښتو نظم کې یو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصیدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټینګ دی، چې سړی فکر کوي بولله یا قصیده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغلیو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصیدې فورم زیات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شیخ اسعد سوري پخې قصیدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښاني پېر او بیا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسیکه شاعرۍ کې د قصیدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصیدې ویلو دود پال شوی او پالل کېږي؛ خو که موږ په ټولیز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهیر ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصایدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصيدې ليکلي، چې زياته برخه يې تر موږه را رسېدلې ده. دا ټولې قصيدې د يو ژور سياسي، ټولنيز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره يوه ځانګړې او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې يوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې يې د قصيدې له معمول او دوديز تعريف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصيدې دوديز تعريف دا دی:

هغه نظم، چې لومړی بيت يې مقفی وي او د نورو بيتونو د هرې دويمې مصرې قافيه يې د مقفی بيت د قافيې تابع وي، د بيتونو شمېر يې له (**۱۵**) څخه پيل بيا تر (۲۰۰) بيتونو هم زياتېدی شي، رديف په کې اختياري دی، خو قافيه په کې حتمي ده. هره قصيده له معمول تعريف سره سم د مانا له پلوه پر دريو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبيب يا تغزل، چې د قصيدې پيل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب دمخه د سريزې يا پيلامې په ډول د طبيعت د مناظرو ستاينه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته راوسپړي، خپل ممدوح توضيح، تشريح او توصيف کړي.

۳- د قصيدې(۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سرلوړی او بريمن غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښښنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فـلک لـــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بوللـه:

د پسرلي ښکلو ونکي بیا کړل سینګارونه
بــــیا ولـــونـــل پـــه غـرونـو کې لالونه

دوارو ته نظر وکړو؛ نو ګورو، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکـه څرنګه چې غـزل یـې پښــتون او ملتپـال کـړ او لـه دودیـز حالتـه یـې رااویسـت، دغسـې یـې قصـیدې تـه هم نـوی رنـګ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځـانګړې پېښـې یـا شـخص د تائیـد او توصـیف لـه حالـت نـه یـې رااویسـت، ټـولنیز، سیاسـي او عرفـاني یـې کـړ. د پخوانیـو قصیدو یوه ځانګړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانـا یـې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بـل څخـه متاثر و، یانې دا چې د غزل په شان یې هر بیت پـوره او خپلواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چـې د خوشال بابا ګڼې بوللې مطالعه کوو، نـو د قصـایدو د نـوي رنـګ او خوند ترڅنګ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سړی فکر کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو اوږد غزل لولي، ځکه چې دده قصيدې داسې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بيت يې يوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري يا مانيز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر داسې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټينګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګينو او لطيفو کلمو، تخيل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمينېږي او تامينېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زيات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زيان رسوونکي ګڼي او وايي، چې دا کار د شعر (شعريت) له منځه وړي او کله چې د يوه شعر شعريت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د يوه ادبپوه او کره کتونکي کانديد اکاډيميسن محمد صديق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعريت) دومره مهم دی، لکه په (سړي) کې (سړيتوب). لکه څنګه چې (سړيتوب) د سړي جوهر دی، دغسې (شعريت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بيان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وايي: که يو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وارد مخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړۍ شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادبپوه او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلا ییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته وړتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بیا په قصایدو کې ملتپالنه داسې حیثیت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې یې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورلیز (محور) دی او د دې لمریز نظام نورې ټولې سیارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصیدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حیثیت لري. د خوشال د قصایدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او غنايي مسایل، چې په قصایدو کې راغلي بیا هم په یو نه یو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځینو قصیدو او دهغو پر مانیزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلیاتو کې لومړۍ ثبت شوې قصیده دا ده:

ای چې خیال کړې په دنیا
دنیا څه ده بې وفا
که دې یو زمان زړه ښه کا
بیا دې ژړ کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور خوشال يې په رښتيا.

خوشال په دې (۱۲۳) بيتيزه قصيده کې دا نړۍ يوه فاني دنيا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر يوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره يې د لايتناهي هوسونو يوه ټولګه ده، چې هېڅ خړوب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصيده کې د سليمان(ع)، بهرام، جمشيد، سامانيانو، عباسيانو، غزنويانو، سلجوقيانو، دارا، سکندر او نورو نړيوالو شخصيتونو نمونه اخلي، چې يو وخت يې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لرې کړل. د خوشال دا قصيده له اخلاقي نصيحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتيجه ورکوي، چې ازل او تقدير ته ورتسليم شي او څه چې په قضا کې ليکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې يوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعي ته د يو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او د ده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخليک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکين لپاره داسې يوه اساسي سرچينه ده، چې هېڅ بله مرجع يې بديل کېدلای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله یوه بله اتلس بیتیزه قصیده کې، د پوهې او بصیرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصیتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتیجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړینه، ان تر هغې هم بدتره ده. دی په خپله قصیده کې په ډېر ظریفانه ډول د عیسی(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خدای(ج) عیسی(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړی و، چې پخپله امسا به یې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وایي، چې عیسی(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو ددې مثال موږ نه دی لیدلی، چې کوم (ناپوه) یا نادان یې (عالم) کړی وي. په دې قصیده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهمیت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو یا ((آب حیات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او یا هم تر هغه بدتره ده:

کـــه دروغ کـــړي کـــه رښـــتيا
هـــر څـــه ښـــه دي د دانـــا
مـــړه يـــې پـــاځول لـــه ګـــوره
نابينـــا يـــې کـــړل بينـــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـــو نـــادان یـــې دانـــا نـــه کـــړ
پـــه درســـت عمـــر مســـیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو، انسان یو ټولنیز موجود دی او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بیا د یوه حساس انسان په توګه تر هر چا زیات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لـه هغـو څخـه اغېـزمن کېـږي. پـر (۱۰۹۷هــ ق) کـال د پښـتونخوا پـر زیـاترو سـیمو، یوه لویـه وبا خوره شوه، لومړی وچکالي راغله، بیا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک یې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال یـو زوی (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشال یو لسمی، چې د قـرآن کـریم حـافظ هـم و، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د یـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ، دا یوه ډېره دردونکې غمیزه وه، چې لـه دکنـه تر کابله ټوله سیمه یې وځپله، خوشال بابـا همـدا پېښـه پـه (۲۳) بیتیـزه قصیده کې پـه ډېـر درد او سـوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصیده کې یې خوندي کړې ده:

د غـــــواص د کـــــال وبـــــا
خـــدای یـــې مـــه راولـــه بیـــا
اکوړخېـــل مـــې پـــه کـــې ومـــړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــــوی هلـــک مـــرد و نســـا
پـــه لکونـــو عـــالم ومـــړ
چـــې ښـــارونه شـــول صـــحرا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، یانې دې وبا یو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترڅنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی یو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنیز چاپېریالیز شالید ډېر مهم دی، خو خوشال بابا د دې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصیت په پېژندنه کې د هغه ارثیت یا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځینې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصیت په ټاکنه کې محیط یا چاپېریال اساسي عنصر ګڼي، ارثیت ته ډېر اهمیت نه ورکوي، خو ځینې اروا پوهان بیا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصیت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پیلېږي او د مور او پلار جنټیک، اروایي او نور ټولنیز خصوصیتونه مستقیماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا کمذات وي، له هغوی سره بايد دوستي ونه شي.

چــې يــو ځــل ښــېګڼه ووينــي لــه چــا
پــه يــوه يــې شــل بــدې کــړه تــر شــا
لـه کمـذات سـره يـاري اشـنايي مـه کـړه
لــه کمذاتــه بــه بيــا نــه مــومي وفــا
چې د سپي په پيو لوی کا څوک ورغـومی
لکــه ســپی هســې ورغــومی کــا غپــا
پــه ويــل ښــېيل بــه هېڅکلــه ښــه نــه شــي
چــې بــدبخت لــه مــوره پــلاره شــي پيــدا.

خوشـال پـه خپلـو قصـايدو کـې د انسـان پـر ذاتـي پېژنـدنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسـايلو تـه اشاره کړې او هغـه يې پـه خپلـو بوللو کې رانغـاړلي دي، خوشـال د دنيـا بې وفايي په خپلو قصيدو کې ځای ځای غندلې ده:

زړه ســــــفر لــــــه دې دنيــــــا
پــــه تحقيـــق دی پــــه رښـــتيا
کــــه څــــه زر کالــــه پــــايېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــم دې نـــه ويـــنم احيـــا
د خوشـال ژونـدون پــه خـداى دى
نـــه شــــهباز ده نـــه يحيــــا.

خوشـال د اسـلامي شـرعي لارښـوونو د يـوه پلـوي شـخص پـه توګه خپل مـذهبي احساسات پـه ځرګندو الفـاظو، قصـايدو تـه ورداخل کړي دي، وايي:

دا همــــه واړه د شــــرعې خـــدمتګار دي
محتســـب، قاضـــي، مفتـــي، مـــلا خطيـــب
پـه جهـان کـې بـل رقيـب د شـرعې نـه شـته
کـه رقيـب دى يـو شـيطان يـې دى رقيـب
رنـــځ، زحمـــت دې خـــداى ور نـــه کانـــدي
خوشــــــــــــــــــــــــــــــاله!
ګڼـــه کـــړه دارو د شـــرعې پـــه طبيـــب.

خوشـال د اسـلامي شـرعې ترڅنـګ ګـڼ نـور نصـيحتونه او پندونه هم په خپلو قصيدو کې ځاى کړي او د پيغمبر حضرت محمد(ص) په ستاينه کې يې هم يوه (۱۹) بيتيزه قصيده ويلې ده. هغه د خپلو نصيحتونو په لړ کې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درتــــه وښــــيم کيميـــا د ســـعادت
لـــه بـــدانو ســـره مـــه کـــوه صـــحبت
د نمانځــه تــر قضــا ګرانــه دا قضــا ده
چـــې قضـــا شـــي د څلـــورو مصـــلحت
چې جامه يې پاتې نه شي مرده شوی ته
خدايه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خان زموږ د پيغمبر حضرت محمد (ص) د ستاينې په باب وايي:

د خدای عرفان چې وشو په عرفان د محمد
پـاک دی محمـد پـاک دی سـبحان د محمـد
ډېـر خلـک پيـدا دي انبيـا کـه اوليـا دي
نـه شـته پـه خلقـت کـې پـه بـل شـان د محمـد
دا جهـان هغـه جهـان کـه واړه سـره يـو کـړې
لا تـــر دا نـــه لـــوی دی بـــل جهـــان د محمـــد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهيمو تر څنګ له خپلو زامنو بېزاري، ګڼ کورني مسايل، د ځان پېژندګلوي او ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ذاتي مسايل هم ځای شوي دي، خو د خوشال د قصايدو درنه مانيزه برخه هماغه د ده او د ده د ملګرو د سياسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دی، چې ښلا ښلو قصيدو ته يې لاره پيدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

د دې قصيدو له جملې څخه يوه هم (له پښتون نه ګيله) نومېږي، چې ټول (شپږ څلوېښت) بيته لري او په دې مطلع پيلېږي:

بيا له کومه را پيدا شو دا بهار
چې په هر لوري يې ملک کړ يو ګلزار

دا قصيده د دوديزو قصيدو په شان لومړی د طبيعت په ستاينه پيلېږي، بيا وروسته اصلي موضوعګانې را سپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلميو بيا لا سونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپينې تورې يې ګلګونې کړې په وينو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ايمل خان دريا خان دواړه مرګ يې مه وای
هيڅ تقصير دواړو، ونه کړ وار په وار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبـــر دره یـــې ســـره کړلـــه پـــه وینـــو
پـــه کړپـــه یـــې هـــم روان کـــړ دنـــدو کـــار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تاترې د تاریخي جګړې، چې څلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدارنګه د (کړپې) جګړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه څرګنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تاترې پر جنګ سربېره، د (دوابه)، (د نوښار د کوټ)، (ګنداب)، (خاپښ) او نورو جنګونو یادونه شوې او د هغو د اتلانو یادون په کې راغلې دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چې خوشال پکې د خپل ولس او خپلو اتلانو د جنګونو یادونه او ستاینه کوي او ددې ستاینو ترڅنګ د پښتنو ځینو نیمګړتیاوو ته د انتقاد په سترګه ګوري او د هغوی یادونه کوي:

اول جنـــګ د لـــوړې شـــا د تهتـــرو و
چـې څلو ښت زره مغـول شـول تـار پـه تـار
خوینـدې لونـه یـې پـه بنـد د پښـتنو شـوې
اس اوښـــان هاتیـــان ولجـــه کتـــار کتـــار
دویـم جنـګ میرحسـیني و پـه دو آب کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يې وتکېده سر لکه د مار
بيا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښ تر مغولو خپل خمار
بيا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ايمل يې په ګنداب ويوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ايمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په ياد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصيده کې خوشال د پښتنو د اتلوليو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فريب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وايي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه يې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصيده کې د پښتنو نيمګړتياوو ته هم ګوته نيسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په دا هسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښـتانه چـې نـور څـه فكـر كـا نـا پوه دي
بـې د تـورې خلاصـی نـه شـته پـه بـل كـار
تـر مغولـو پښـتانه پـه تـوره ښـه دي
كـه پـه پوهـه پښـتانه وای څـه هوښـيار
اولسـونه چـې سـند وبلـه وكـا
بادشـاهان ورتـه سـجود كانـدي اختيـار
همېشـه بـه پـه جهـان كـې ژونـدون نـه وي
د خوشـال ختـک بـه پـاتې شـي يادګـار.

خوشال د ټولنيزو او سياسي مسايلو ترڅنګ د شعر په باب هم ځو قصيدې ليکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته يې راورساوه، په دې باب يې څرګندونې کړي. لومړۍ قصيده يې (۲۵) بيتونه لري او د ځينو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف يادونه هم په کې شوې ده:

پـه پښـتو شـعر چـې مـا علـم بلنـد كـړ
د خبـرو ملـک مـې فـتح پـه سـمند كـړ
مـدعي د تـورې شـپې اور اور کـی و
د سهيل غوندې مې ځان باندې څرګند كړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا دېوان مې ومانده په ګوډې
مسخره مې ارزانې خپشکې زمند کړ
دروېزه مې له مخزنه سره ونغړ
پیر روښان مې یاوه ګوی سره مانند کړ
که دولت و، که واصل و، که دا نور وو
په خبرو مې د هر یوه ریشخند کړ
قتلمې مې ورته سازې کړې د قندو
د اوربشو په ډوډیو چې چا شخوند کړ
په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
په معنی مې د شیراز او د خجند کړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغه راز خوشال په دې قصیده کې د شعر د ماهیت، تعریف او ارزښتمندۍ په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر په برخه کې دا قصیده ځکه زیات ارزښت لري، چې خپله د یوه لوی شاعر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه لوى ادبپوه او شعر پوه له خوا ليکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خداى مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دى ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دى
نه د هر يوه وړ سترګي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال.

که موږ د خوشال د قصيدو معنوي اړخونه تحليل او تجزيه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصيدې په حقيقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصايدو څېړنه خورا زيات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر يوه قصيده يې هم کېدى شي کتاب او کتابونه وليکل شي، خو که په لنډيز سره د خوشال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصیدو مانیزو خواوو ته اشاره کوو، نو ویلای شو چې په دې قصیدو کې عرفاني، ټولنیز، سیاسي، پوځي، ذاتي، اروایي، دیني او نور رنګارنګ مسایل تحلیل شوي او مطرح شوي او لوستونکي ته یوه مثبته نتیجه په مخ کې ایښودل شوې ده. د خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره لویه موضوع یې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او لوستونکي ته یې وړاندې کړې ده، یانې دا چې د موضوع کوچ او غوړ یې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب داسې یو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر یې په کوزه کې را ایسارولای شو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینگار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینگار ولسوالۍ د سلینگار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغلی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا ترننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لويې جرګې ته د ختيزو ولايتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لويې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولايتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولايتونو کې د اساسي قانون د لويې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لويه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده در وسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکلیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندېدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دا دی ستاسو مخې ته ایښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو پـه لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغـه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم پـه لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې پـه ښـه ډول د خپـل هېـواد استازي کړې ده. دلتـه بـه يـې د اثـارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات د استاد الفت نثرونه دريېيم ۱۳۸۷
- سيندونه هم مري د اسحق ننګيال شعري منتخبات دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  دپوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د - يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- دپښتانګون ترځنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- ببړنی لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9

9 789936 500259 >

د خپرونو لړ: (۲٦)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library